

Å HÅNDBERE UENIGHET

STRATEGIER FOR Å HÅNDBERE UENIGHET OG UNDERVISE I KONTROVERSIELLE TEMA I SKOLEN

En veiledning for skoleledelsen for håndtering av uenighet og undervisning i kontroversielle tema i skolen. Utviklet med deltakelse fra Irland, Kypros, Montenegro, Storbritannia og Østerrike, med støtte fra Albania, Frankrike og Sverige

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Å HÅNDTERE UENIGHET

STRATEGIER FOR Å HÅNDTERE
UENIGHET OG UNDERVISE
I KONTROVERSIELLE TEMA I SKOLEN

Veiledning for skoleledelsen

Originaltittel:

MANAGING CONTROVERSY DEVELOPING A STRATEGY FOR HANDLING CONTROVERSY AND TEACHING
CONTROVERSIAL ISSUES IN SCHOOLS

A self-reflection tool for school leaders and managers

ISBN 978-92-871-8307-1

Dette europarådsdokumentet ble produsert med økonomisk støtte fra EU. Meningene som kommer til uttrykk i dette dokumentet er forfatterens ansvar og gjenspeiler ikke nødvendigvis EU eller Europarådets offisielle politikk.

Alle rettigheter reservert. Ingen del av denne publikasjonen kan oversettes, kopieres eller overføres, i en hvilken som helst form, elektronisk (internett etc.) eller mekanisk, inkludert fotokopiering, opptak eller lagring av informasjon eller arkiveringssystem uten skriftlig tillatelse fra The Directorate of Communication (F-67075 Strasbourg Cedex eller publishing@coe.int).

Omslag: Documents and Publications Production Department (SPDP), Council of Europe

Bilder: Shutterstock

Layout: Jouve, Paris

Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg Cedex

<http://book.coe.int>

© Europarådet, januar 2017, engelsk publikasjon

Norsk tittel:

Å HÅNTERE UENIGHET STRATEGIER FOR Å HÅNTERE UENIGHET OG UNDERVISE I KONTROVERSIELLE TEMA I SKOLEN
Veiledning for skoleledelsen.

Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe. This translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator.

© Det Europeiske Wergelandsenteret, november 2017, norsk versjon

Layout: Magnolia design AS

Øversettelse: Silje Berggrav i samarbeid med Det Europeiske Wergelandsenteret

Denne publikasjonen bygger på læringsressursen for lærere – *Å leve med uenighet: Undervisning i kontroversielle tema gjennom opplæring til demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter* – for å tilby veiledning som støtter opp om alle aspekter ved skolers arbeid på dette feltet.

Innhold

BIDRAGSYTERE	5
FORORD	7
INNLEDNING	9
KAPITTEL 1. SKOLELEDELSE	15
KAPITTEL 2. SKOLENS VERDIGRUNNLAG OG KULTUR	19
KAPITTEL 3. UNDERVISNING OG LÆRING	23
KAPITTEL 4. LÆREPLANEN	25
KAPITTEL 5. ELEVDEMOKRATI	29
KAPITTEL 6. VEILEDNING OG STØTTE	33
KAPITTEL 7. FORELDREENGASJEMENT	37
KAPITTEL 8. RISIKOSTYRING	41
KAPITTEL 9. KOMPETANSEUTVIKLING	45
VEDLEGG I – EN SJEKKLISTE FOR MULIGE TILTAK	49
VEDLEGG II – Å HÅNDTERE UENIGHET: HVA DET INNEBÆRER FOR SKOLELEDERE – BAKGRUNN OG KONTEKST	53
REFERANSER OG RESSURSER	61

Bidragstere

Å håndtere uenighet er publisert innenfor rammen av EU/Europarådets pilotprosjekt «Human Rights and Democracy in Action», som har som mål å implementere prinsippene i Europarådets pakt for opplæring for demokratisk medborgerskap og menneskerettighetsundervisning.

Forfattere

Ted Huddleston og David Kerr.

Prosjektpartnere

Aidan Clifford and Mary Gannon, City of Dublin Vocational Education Committee Curriculum Development Unit, Irland

Pavlina Hadjitheodoulou-Loizidou and Despo Kyprianou, Cyprus Pedagogical Institute, Ministry of Education and Culture, Kypros

Bojka Djukanović, UNESCO Chair in Education for Democratic Citizenship and Human Rights, University of Montenegro, Montenegro

David Kerr and Ted Huddleston, Citizenship Foundation, London, Storbritannia

Susanne Reitmair-Juárez, Democracy Centre, Wien, Østerrike

Sigrid Steininger, Federal Ministry for Education and Women's Affairs, Wien, Østerrike

Assosierte partnere

Astrit Dautaj, Institute for Development of Education, Albania

Tommy Eriksson, Skolverket, Sverige

Europarådet

Yulia Pererva, Marc Hory

Forord

Uenighet og kontroversielle tema utgjør kjernen i våre demokratiske samfunn. Dette betyr at det å lære hvordan man skal håndtere slike tema også må stå sentralt i en effektiv opplæring i demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter (EDC/HRE). Professor Sir Bernard Crick bemerket i sin banebrytende rapport fra 1998, *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, (Opplæring til medborgerskap og demokratiundervisning i skolen), som resulterte i at medborgerskap ble innført som et obligatorisk fag i England i 2002:

Å lære å engasjere seg i dialog med og respektere folk som har verdier som er forskjellig fra ens egne, er sentralt i den demokratiske prosessen og essensielt for å verne om og styrke demokratiet, og en kultur som fremmer menneskerettigheter. (Crick 1998)

Europarådet har gjort et enestående arbeid med å fremme opplæring til demokratisk medborgerskap, menneskerettigheter og interkulturell dialog og formidle og undervise i betydningen av demokratisk kultur. Det er derfor passende at Europarådet, i samarbeid med EU og en rekke partnere over hele Europa, har bidratt til å legge til rette for utviklingen av en ny læringsressurs gjennom et pilotprosjekt fra 2015 om medborgerskap og menneskerettighetsundervisning,

Denne publikasjonen er svært aktuell. Det er mange tema i samfunns- og hverdagsliv som unge mennesker i Europa er opptatt av å diskutere. Men ofte blir de nektet denne muligheten i skolen fordi temaene blir sett på som altfor utfordrende å undervise i, og for vanskelige å håndtere i skolen. Dette bidrar i stedet til å gjøre unge forvirret, sinte og usikre, ofte uten noen som kan hjelpe dem til å forstå disse temaene og veilede dem til en bedre innsikt, dialog og læring.

Vi vet at det å åpne opp sentrale og lokale læreplaner for kontroversielle tema reiser vanskelige pedagogiske spørsmål – for eksempel hvordan man kan sensitivt håndteres elevens ulike bakgrunner og kulturer, forebygge konflikter i klasserommet, lære bort omstridt materiale på en balansert måte og unngå kritikk for partiskhet. Det reiser også spørsmål om akademisk frihet og betydningen av lærerens egne holdninger og verdier.

Vi vet også at for skoleledere reiser det spørsmål om retningslinjer – for eksempel hvordan man kan støtte lærerne i undervisningen i kontroversielle tema, skape flere muligheter for dialog i skolemiljøet, for eksempel gjennom demokratisk skoleledelse, hvordan man kan etablere visjoner og verdier ved skolen som støtter opp om undervisningen, hvordan ivareta kvaliteten på undervisningen og hvordan håndtere bekymringer fra foreldre og andre utenfor skolen.

Denne publikasjonen tilbyr støtte på begge nivåer. Den bygger på en læringsressurs for lærere – *Å leve med uenighet: undervisning i kontroversielle tema gjennom opplæring til demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter* – som tilbyr praktisk støtte til skoleledere i hvordan man proaktivt håndterer og reagerer på kontroversielle tema i og utenfor skolen.

Vi og alle partnerne som har deltatt i å utvikle denne læringsressursen, håper at med tiden vil å håndtere uenighet kunne brukes parallelt med *Å leve med uenighet* både for å styrke håndteringen av kontroversielle tema gjennom en helhetlig strategi, og å styrke undervisningen i kontroversielle tema i klasserom over hele Europa. Dette vil komme unge mennesker til gode, og også å bidra til en mer effektiv opplæring til demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter (EDC/HRE), beskyttelse og styrking av våre demokratiske samfunn.

Ted Huddleston

David Kerr

Citizenship Foundation (UK)

Oktober 2016

Innledning

Det er åpenbart at fordelene med å undervise i kontroversielle tema er svært viktige og varierte, og at inkludering av kontroversielle tema er avgjørende for en effektiv opplæring i demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter for alle unge mennesker i et moderne samfunn. (Rektor, Montenegro)

Vi er nødt til å møte de komplekse og utfordrende kontroversielle temaene som oppstår i den daglige interaksjonen med og mellom elever, og gi dem et trygt sted å utforske ideer, utfordre meninger og utvikle og beherske språket og den kritiske tenkningens kunst. (Rektor, Sverige)

Uenighet og kontroversielle tema utgjør en uunngåelig og stadig større del av livet, og derfor også skolehverdagen, i Europa. Men få skoleledere i europeiske land får noen formell opplæring i hvordan de skal håndtere kontroversielle tema i skolen. I kompetanseutviklingsprogram for fremtidige ledere blir temaet sjeldent nevnt, og det er også sjelden inkludert i etter- og videreutdanningskurs.

Å håndtere uenighet er en manual for skoleledelsen som er utarbeidet for å fylle dette gapet. Manualen kan hjelpe praktikere i skolen til å reflektere over hvordan uenighet håndteres ved deres skoler, og gir praktiske forslag til hvordan kontroversielle tema kan møtes på en mer aktiv og strategisk måte. Det sentrale budskapet er at uenighet ikke er noe å være redd for, men bør ses på som en naturlig del av skolehverdagen, og som gjennom god håndtering kan gi betydelige sosiale og pedagogiske fordeler.

Hva mener vi med «kontroversielle tema»?

Med «kontroversielle tema» mener vi spørsmål som «vekker sterke følelser og splitter oppfatninger og meninger i lokalmiljøer og samfunn».¹ De varierer fra det lokale til det globale – fra minareter til utslipp av klimagasser. De varierer også fra sted til sted. Homofile ekteskap, for eksempel, er relativt uproblematisk i noen europeiske land, men svært omstridt i andre. Noen kontroversielle tema har langvarige historier, som «trøbbelet» («The Troubles») i Nord-Irland og «kurder-problemet» i Tyrkia. Andre tema, som nettmobbing og trusselen om radikaliserings av unge mennesker, har dukket opp relativt nylig.

Hvor oppstår kontroversielle tema i skolen?

Kontroversielle tema kan oppstå i forbindelse med alle aspekter ved skolehverdagen. For enkelhets skyld kan vi dele det i tre hovedområder.

- ▶ **Læreplanen** – når stor uenighet oppstår i forbindelse med et fag eller aktiviteter som del av skoletilbudet (enkeltfag, tverrfaglig og/eller utenomfaglig). For eksempel kan det i naturfag være uenighet om evolusjonsundervisningen.
- ▶ **Kultur** – når uenighet oppstår i forbindelse med aspekter ved dagliglivet i skolen (regler og forskrifter, hvordan folk kommuniserer og oppfører seg, osv.). For eksempel kan det være uenighet om bruk av hodeplagg.
- ▶ **Samfunn** – når uenighet i skolen oppstår i forbindelse med et tema eller en hendelse utenfor skolen (som for eksempel involverer foreldre, grupper i lokalmiljøet, nasjonale og internasjonale hendelser). Eksempelvis kan den offentlige striden om regjeringens innvandringspolitikk påvirke hvordan barn av innvandrere blir behandlet av andre elever ved skolen.

Disse områdene – læreplan, kultur og samfunn – er hver forskjellige, men overlapper ofte. Særlig har konflikter og polarisering i samfunnet en betydelig påvirkning på hva som skjer i skolen.

---

1. Kerr and Huddleston (2015), s. 8.

Kontroversielle tema i læreplanen

Læreplanen er en vanlig kilde til uenighet i skolen. Noen fag og tema er mer forbundet med uenighet enn andre, særlig:

- ▶ **Historie** – omstridte fremstillinger om fortiden
- ▶ **Religion og livssyn** – moralske tema og spørsmål om hensikten og meningen med livet
- ▶ **Kropp- og seksualundervisning** – en rekke tema kan være personlig sensitive
- ▶ **Samfunnsfag** – motstridende politiske agendaer og ideologier
- ▶ **Litteratur** – moralske og sosiale problemer og dilemmaer i fiksjon
- ▶ **Naturfag** – motstridende teorier og praksis

Uenighet er uforutsigbart og kontroversielle tema kan oppstå når som helst i undervisningen i nesten alle fag og aktiviteter på skolen.

Hvorfor er uenighet blitt en stadig større pedagogisk utfordring i Europa?

Mens det alltid har vært uenighet i skolen, har utfordringene forbundet med å håndtere kontroversielle tema i skolehverdagen av ulike grunner blitt mye mer uttalt den siste tiden. Det handler blant annet om et raskt økende mangfold i skolen, økt sensitivitet knyttet til identitet, samt fremveksten av sosiale medier og digital kommunikasjon.

Det raskt økende mangfoldet i skolen

Skoler i Europa har aldri tidligere vært mer mangfoldige, og mangfold har heller ikke vært så omfattende. Det handler om forskjeller ikke bare knyttet til kultur og religion, men også seksuell orientering, spesialpedagogiske behov, funksjonshemming og flere andre former for individuell og gruppeidentitet.

Økt sensitivitet knyttet til identitet

En rekke høyprofilerte tilfeller av vold og sosial uorden i noen europeiske land, kombinert med økt bevissthet om individers rettigheter og bekymring for økende sosiale skiller, har bidratt til betydelig større fokus på forskjeller i samfunnet. Dette har ført til nye og uventede former for konflikt i skolen.

Fremveksten av sosiale medier og digital kommunikasjon

I en tid med konstant trykk fra massemedia og digital kommunikasjon, via bærbare enheter som mobiltelefoner og datamaskiner med umiddelbar tilgang til nettet, blir elever jevnlig utsatt for konflikter og stridstema i voksensamfunnet både hjemme og på skolen. Denne eksponeringen kan ikke ignoreres av skolen.

Hva er den beste tilnærmingen til kontroversielle tema?

Den beste tilnærmingen til kontroversielle tema er utvilsomt ikke å vike unna, men omfavne dem som en naturlig del av skolehverdagen, som kan håndteres gjennom diskusjon og dialog. Dette er den demokratiske tilnærmingen. Den setter diskusjon og debatt i sentrum av skolehverdagen – ikke som en formell øvelse, men som standardmåten å løse uenighet og stridsspørsmål i skolemiljøet generelt.

For elever betyr det å anerkjenne at diskusjoner om kontroversielle tema – enten de foregår i klasserommet, elevrådet, allmøter eller debattgrupper – har et dobbelt formål. På den ene siden er det en mulighet for elevene til å diskutere og argumentere for egne synspunkter. På den andre siden er det et middel for læring – ikke bare faglig, men også hvordan man skal håndtere uenighet og forskjeller i skolen og i livet generelt. Diskusjon om kontroversielle tema er både et uttrykk og et middel for å lære demokratisk medborgerskap.

Hva er fordelene med å omfavne uenighet?

For noen kan tanken på å forholde seg så åpent til kontroversielle tema virke skremmende. Å unngå eller tone ned forskjeller kan virke som et enklere og tryggere alternativ. Men det er et alternativ som blir stadig vanskeligere å opprettholde og rettferdiggjøre. Over hele Europa er ungdom mer bevisst på hva som skjer

i verden enn noen gang før, og tydeligere på at de har rett til å bestemme over egen framtid. Med nesten universell tilgang til sosiale medier er det ikke lenger mulig for skoler å undertrykke konflikt eller late som det ikke eksisterer, eller at det er noe som foregår utenfor og ikke i selve skolen.

Men det viktigste argumentet er ikke at det å unngå kontroversielle tema i skolen ikke lenger er mulig, men at selv om det var mulig, ville det ikke være et mål. Å unngå stridstema ville være å ignorere de mange positive fordelene – sosiale og pedagogiske – som følger med å omfavne uenighet åpent og ta dem på alvor uansett hvor de kommer til uttrykk i skolehverdagen. Disse fordelene inkluderer bedre læring og måloppnåelse i henhold til læreplanen, en tryggere og mer respektfull skole, og et mer rettferdig, inkluderende og demokratisk samfunn.

Bedre læring og måloppnåelse i henhold til læreplanen

Kontroversielle tema er allerede del av en rekke fag i skolen. For eksempel i historie, hvor fraværet av omstridte fremstillinger av tidligere hendelser ville gjøre faget til ren propaganda. Å oppmuntre elevene til å utforske og diskutere stridstema som oppstår i eller som definerer ulike fag, hjelper dem til å utvide og utdype kunnskapen om emnet. Det hjelper også elevene med å utvikle og bruke ferdigheter i tverrfaglig kritisk tenkning, som å gjenkjenne partiskhet, vurdere fakta og argumenter, lete etter alternative tolkninger og synspunkter, og å anvende digitale kilder og andre informasjonskanaler. Kontroversielle tema bidrar også til å gjøre læringen realistisk og relevant. De kan skape liv i «tørre» fag og tema, og motivere elevene til å bruke det de lærer i klasserommet utenfor skolen.

En tryggere og mer respektfull skole

Å oppmuntre elever til å diskutere kontroversielle tema når de oppstår i skolen, kan bidra til å løse opp spenninger som ofte omgir slike tema, og hindre dem fra å utvikle seg i mer alvorlig retning. Diskusjon kan også hjelpe til å løse og begrense eksisterende problemer på skolen – for eksempel knyttet til mobbing, homofobi, diskriminering og hatefulle ytringer. Det oppmuntrer elevene til å lytte til og utvise mer respekt for hverandre, slik at de lærer seg å verdsette diskusjon, ikke aggresjon, som en måte å løse konflikter de har med hverandre på skolen.

Et mer rettferdig, inkluderende og demokratisk samfunn

Å engasjere elever i kontroversielle tema gir dem kunnskap om medborgerskap, verdier og ferdigheter som styrker dem til å bli informerte, aktive og ansvarlige borgere. Dette er kjent som «kompetanse for demokratisk kultur».² De lærer hvordan de skal forsvare sine egne demokratiske rettigheter og andres rettigheter, utøve ansvaret sitt som medborgere og håndtere diskriminering – og dermed legge grunnlaget for et mer rettferdig, likeverdig og deltakende samfunn.

Hva er konsekvensene av denne tilnærmingen for skoleledelsen?

I Europa i dag er tilnærmingen til kontroversielle tema i skolen i stor grad reaktiv og ad hoc. Kontroversielle tema vurderes i lys av sitt innhold, og håndteres når de oppstår. Koblinger blir sjelden gjort mellom ulike kontroversielle tema, eller mellom kontroversielle tema i læreplanen og de som oppstår i skolehverdagen eller i forbindelse med hendelser utenfor skolen. Mens diskusjon og debatt kan bli sett på som viktige aspekter ved faglig læring, legges det lite vekt på å bruke dette i skolen som del av problemløsning. Ideen om å lage koblinger mellom klasseromsdiskusjon og andre debattfora i skolen, for eksempel elevråd eller allmøter, blir sjelden vurdert.

Mens en slik tilnærming kan ha vært akseptabel tidligere, tyder situasjonen i Europa i dag på at håndtering av uenighet i skolen ikke lenger bør overlates til tilfeldighetene. En proaktiv tilnærming er påkrevd. Hva dette betyr i praksis vil variere fra skole til skole og fra land til land.

Uansett hvor det skjer, er det nødvendig å utvikle ulike ledelsesstrategier. Dette innebærer å skape en støttende skolekultur, å se læreplanen i sammenheng med kultur og samfunn, å involvere alle skolens ansatte – både

---

2. www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf

lærere og de som ikke underviser, risikostyring og å skille ut håndtering av kontroversielle tema som et eget ansvarsområde.

Skape en støttende skolekultur

I en skolekultur som oppmuntrer til diskusjon om kontroversielle tema, verdsetter man et mangfold av meninger. Enhver person – ansatt, elev eller forelder – føler at de kan si det de mener uten å være redd for konsekvenser. Det er en kultur der den sosiale og pedagogiske verdien av diskusjon er anerkjent og akseptert. Å skape en slik kultur innebærer å fremme tilhørighet og ansvar på tvers av skolesamfunnet gjennom inkludering, likestilling, demokrati, elevmedvirkning og trivsel. Det handler også om å gjenkjenne og forsøke å redusere eller motvirke faktorer som undergraver disse, som marginalisering av individer og minoriteter.

Å se læreplan i sammenheng med kultur og samfunn

Håndtering av kontroversielle tema handler ikke bare om å undervise i visse «brannfakler» i læreplanen – det kan handle om et hvilket som helst aspekt ved skolehverdagen. Det handler også om å anerkjenne at stridstema ofte omfatter flere ulike aspekter ved skolehverdagen – læreplanen, skolekulturen og skolens tilknytning til samfunnet. Dette kan det være nødvendig å ta høyde for når man bestemmer hvordan man skal håndtere enkelte tema.

Å involvere alle ansatte – både lærere og de som ikke underviser

Dersom kontroversielle tema relaterer til alle aspekter ved skolehverdagen, kan det også relatere til alle skolens ansatte, både lærere og de som ikke underviser. Hvordan skolen håndterer kontroversielle tema er derfor relevant for alle ansatte, og alle kan spille en rolle – for eksempel ved å reflektere mangfold i faget de underviser i, eller ved å bidra til et mer åpent og støttende miljø.

Risikostyring

Å være proaktiv betyr også å forutse hva som kan gå galt og være klar til å reagere. Dette handler blant annet om risikostyring. En strategisk tilnærming til kontroversielle tema vil kunne innebære at skolen har et sett med retningslinjer på plass slik at den er klar til å reagere raskt om det skulle oppstå en situasjon – for eksempel en konflikt utenfor skolen som påvirker elevenes atferd eller innstilling på skolen, klager fra bekymrede foreldre eller negativ medieoppmærksomhet.

Et eget ansvarsområde

Håndtering av kontroversielle tema bør skilles ut som et eget ansvarsområde i skoleledelsen. Dette vil minimum innebære å delegere tid og ressurser, gjerne også en ansatt med overordnet ansvar for feltet, og utarbeide formelle retningslinjer – men ikke nødvendigvis skriftlig. Som et eget ansvarsområde bør det forventes at håndtering av kontroversielle tema inkluderes i skolens formelle evaluering og utviklingsprosess.

Hva er skoleledelsens rolle?

Skoleledelsens rolle på alle felt knyttet til strategier og retningslinjer er å utvikle en felles visjon for hva man ønsker å oppnå, og identifisere hva som må gjøres for å oppfylle denne visjonen. Også for håndtering av kontroversielle tema kan det være en god start å sette opp en visjon. En visjon er et sammendrag av de grunnleggende prinsippene som retningslinjene bygger på. Prosessen med å reflektere over hva som bør og ikke bør inngå i en slik visjon, kan avklare tankeprosessen videre, selv om man ikke nødvendigvis ender opp med noe skriftlig. Vi kommer med noen forslag nedenfor som kan bidra til å illustrere denne prosessen.

En visjon: noen forslag til prinsipper

- ▶ Uenighet bør ikke bli sett på som et problem, men som en naturlig del av livet i et demokrati.
- ▶ Kontroversielle tema bør ikke unngås, men diskuteres åpent når det er mulig.
- ▶ Diskusjoner om kontroversielle tema er en viktig del av demokratisk opplæring.
- ▶ Kontroversielle tema kan oppstå hvor som helst i skolen, når som helst.
- ▶ Kontroversielle tema er relevante for alle skolens ansatte, ikke bare noen få.

Å ha en klar visjon om hvilken rolle uenighet og kontroversielle tema spiller i skolehverdagen er viktig for å utvikle retningslinjer på dette området. Det gir et godt grunnlag for å bygge en strategi og konkrete tiltak. Særlig hjelper det skoleledere å identifisere problemstillinger som må berøres. Vi har identifisert ni sentrale problemstillinger som kan være relevante. Hver har potensial til å påvirke håndteringen av kontroversielle tema på en eller annen måte. Hvor stor rolle hver av dem spiller, vil sannsynligvis variere fra skole til skole, både hvordan de utspiller seg i praksis, og hvordan oppgaven med å håndtere kontroversielle tema blir oppfattet av skolens ledelse. Eksempelvis: hvis lærere mangler selvtillit til å ta opp kontroversielle tema i klassen, kan undervisning og læring være en viktig problemstilling å håndtere. Hvis elevene ikke klarer å se poenget med diskusjon, bør man kanskje se nærmere på i hvilken grad elevene opplever at deres stemme blir hørt. Og hvis elevdiskusjoner ofte preges av intoleranse eller fordommer, bør man kanskje gjøre noe med skolekulturen.

Et tema som alltid ser ut til å være viktig, er ansattes kompetanseutvikling. Dette er ikke bare en problemstilling på linje med alle de andre, men vel så ofte et middel til å håndtere alle de andre problemstillingene.

En strategisk tilnærming til å håndtere uenighet: ni viktige problemstillinger

- ▶ Skoleledelse
- ▶ Skolens verdigrunnlag og kultur
- ▶ Undervisning og læring
- ▶ Læreplanen
- ▶ Elevdemokrati
- ▶ Veiledning og støtte
- ▶ Foreldreengasjement
- ▶ Risikostyring
- ▶ Ansattes kompetanseutvikling

Hvordan støtter Håndtering av uenighet opp om strategiutvikling?

Håndtering av uenighet støtter opp om strategiutvikling ved å identifisere og utdype en rekke ulike strategiske muligheter som er tilgjengelige for skoleledere i håndteringen av kontroversielle tema. Manualen legger opp til refleksjon, som kan bistå deg i å tenke gjennom egne antagelser og prøve ut nye ideer. Det fungerer også som en sjekklister for problemstillinger du kanskje må finne svar på når du skal iverksette endringer og skape et miljø for håndtering av uenighet og kontroversielle tema på skolen din.

Bruk av manualen

Hvem er denne manualen for?

Dette er en manual for skoleledere på skoler i hele Europa.

Hva skal den brukes til?

Den er utviklet for å hjelpe deg til å tenke over hvordan uenighet og kontroversielle tema håndteres på skolen din, og på hvilken måte du kanskje ønsker å forbedre dette, blant annet gjennom selvrefleksjon.

Hvordan er den bygd opp?

Manualen er delt inn i ni deler, som hver tar for seg et aspekt ved skolehverdagen som kan ha betydning for hvordan man håndterer uenighet og kontroversielle tema. Hver del inneholder en beskrivelse av aspektet, en forklaring på dette aspektets rolle ved håndtering av kontroversielle tema, en casestudie fra en europeisk skole og et praktisk tiltak du kan bruke på din skole. Den inneholder også noen korte refleksjonsspørsmål du kan bruke for å tenke over dine egne antagelser og situasjonen på din skole. Disse spørsmålene har også til hensikt å presentere de viktigste strategialternativene du har til rådighet.

Hvordan bruker du manualen?

Du kan bruke den på en rekke forskjellige måter, blant annet til å:

- ▶ bli kjent med de viktigste temaene og tenkningen på dette feltet;
- ▶ vurdere dagens situasjon på din skole;
- ▶ planlegge videre utvikling;
- ▶ lede den faglige utviklingen.

Å lese innledningen og delen om skoleledelse, og kanskje reflektere over de medfølgende spørsmålene, bør være nok til å gjøre deg kjent med de grunnleggende problemstillingene. For en mer utvidet forståelse av problemstillingene bør du fortsette til materiellets andre deler, og reflektere over spørsmålene underveis.

Hvis manualen blir brukt med ledergruppen som del av skolens formelle evaluering og utviklingsprosess, kan deltakerne i gruppen ønske å svare på refleksjonsspørsmålene individuelt først, og deretter diskutere svarene sine med hverandre.

I Vedlegg I finner du en kort sjekklister for rektorer og andre i skoleledelsen over konkrete tiltak for å utvikle en strategi for å håndtere uenighet og undervise i kontroversielle tema. Disse forslagene bygger på de ni delene i manualen og oppsummerer problemstillingene og spørsmålene som stilles der. Dette er ment som en ytterligere kilde til refleksjon og støtte i planleggingsprosessen.

For å forstå mer om den teoretiske bakgrunnen til manualen, kan du også ha nytte av å lese bakgrunnsinformasjonen i Vedlegg II. Alternativt kan bakgrunnsinformasjonen brukes som et utgangspunkt for refleksjonsskapende øvelser.

Hvordan ble manualen utviklet?

Manualen ble utviklet gjennom pilotprosjektet *Human Rights and Democracy in Action*, organisert i fellesskap av Europarådet og EU-kommisjonen. Den er utarbeidet og testet av representanter for de europeiske landene som er involvert i dette pilotprosjektet. Manualen bygger på *Å leve med uenighet*, en læringsressurs for lærere som ble utviklet i den første fasen av prosjektet.³ Inspirasjonen og målene er hentet fra Europarådets pakt for opplæring til demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter⁴ og The Declaration on promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education (Paris-erklæringen).⁵ Den gjenspeiler kjerneverdiene i Europarådet – demokrati, menneskerettigheter og rettssikkerhet – og det nylige arbeidet med kompetanse for demokratisk kultur.⁶

3. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

4. <https://rm.coe.int/1680487825>

5. <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ac875>.

6. www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf.

Kapittel 1

Skoleledelse

Engasjement og forpliktelse skoleledelsen er den viktigste faktoren for hvordan kontroversielle tema blir håndtert i skolen. Hvorvidt disse temaene tas opp sporadisk gjennom enkeltfag, eller blir sett på som del av en helhetlig skolestrategi, avhenger i stor grad av skoleledelsen. I denne delen blir du bedt om å reflektere over rollen skoleledelsen har i å utvikle en strategi for å håndtere kontroversielle tema.

Hvordan begynner du å utvikle en strategi?

Det første steget i å utvikle en strategi er å øke bevisstheten blant ansatte – hva kontroversielle tema er, når de kan oppstå, hvorfor de er viktige og hvordan de kan håndteres. Det innebærer å sette kontroversielle tema på skolens pedagogiske agenda. Dette oppnås ikke først og fremst gjennom å «fortelle» folk, men gjennom å oppmuntre til samtaler som gjør det mulig for ansatte å snakke åpent om eventuelle tema i læreplanen de er bekymret over.

I første omgang handler det om å ta temaet opp med lærerne, enten på personalmøter for alle lærere, avdelingsmøter eller planleggingsmøter. Lærerne kan oppfordres til å utpeke de kontroversielle temaene som de er mest bekymret for, diskutere bekymringene sine og forklare hvordan de prøver å håndtere dem i praksis. Etter å ha snakket om de viktigste utfordringene, kan lærere gruppevis bli oppmuntret til å frivillig eksperimentere med nye praksisformer – for eksempel å prøve ut noen ulike pedagogiske metoder, å samarbeide med kolleger som underviser i andre fag eller koordinere praksis på tvers av fag eller klassetrinn.

Når denne prosessen er i gang, kan man begynne å involvere flere grupper, som elever og foreldre. De kan inviteres til å identifisere tema de selv oppfatter som kontroversielle, og dele sine egne erfaringer med hvordan disse er håndtert i skolen. Disse innspillene kan deretter føres tilbake til den totale utviklingsprosessen. Disse prosessene, selv om de er uformelle, tar tid og krever ressurser – særlig hvis kompetanseutvikling blant de ansatte er nødvendig. Et ledd i strategiutviklingen er derfor å sørge for at det settes av nok tid og ressurser innledningsvis. Dette er bare én grunn til at prosessen antagelig best kan gjennomføres som del av skolens formelle planleggings- og utviklingsarbeid.

” Hvis du tenker på din egen skole, hvor mener du ville være det beste stedet å starte med å øke bevisstheten om håndtering av kontroversielle tema? Hvorfor?»

Hva trenger du å vite før du setter i gang?

Før du setter i gang, er det viktig å ha en klar forståelse av hvordan kontroversielle tema for tiden håndteres på skolen din. Dette innebærer først og fremst å vurdere evner og holdninger i lærerstaben – inkludert selvtilit og evne til å håndtere motstridende meninger. Men undervisningen er bare en del av bildet. Håndtering av uenighet er et tema som angår hele skolehverdagen. Det som skjer i klasserommet, er nært forbundet med det som skjer på skolen som helhet, også i miljøet utenfor skolen – både med positiv og negativ påvirkning. For eksempel kan diskusjoner i klasserommet «ta av» og skape konflikt blant elevene, som igjen kan skape mer konflikt utenfor skolen. Gode relasjoner mellom grupper utenfor klasserommet gjør diskusjoner om forskjeller lettere i klasserommet. Når du skal vurdere dagens håndtering av kontroversielle tema på skolen din, må du derfor også ta med i betraktningen en rekke faktorer, både innenfor og utenfor skolen.

Hva bør du vite om lærerne dine?

Kort sagt kan det du trenger å vite om lærerne dine reduseres til tre ting: innstillingen deres til å undervise i kontroversielle tema, erfaringene deres med å gjøre det, og hvilke metoder de bruker i dag. Denne informasjonen kan du få uformelt i innledende refleksjonsøvelser, eller hvis du foretrekker, gjennom en kort, formell spørrerunde. Det er spesielt viktig å finne ut om noen har tydelige fordommer om et tema, og om vedkommende kommuniserer disse fordommene til elevene.

Lærernes evner og innstilling: noen mulige refleksjonsspørsmål

- ▶ Hvor kjent er lærerne med begrepet «kontroversielle tema» og hvordan det defineres?
- ▶ Hvilke tema anser lærerne for tiden som kontroversielle?
- ▶ Hvor godt forstår lærerne den pedagogiske begrunnelsen for undervisning i kontroversielle tema?
- ▶ Hvor trygge føler lærerne seg på egen håndtering av kontroversielle tema i klasserommet?
- ▶ Hvordan ser lærerne på sin egen rolle når motstridende synspunkter og meninger kommer til uttrykk?
- ▶ Hva slags undervisningsmetoder og tilnærminger bruker lærerne i dag?
- ▶ Hvor konsekvent brukes metodene på hele skolen?
- ▶ Hvilke eksempler på god praksis kan lærerne dele med andre?
- ▶ Hvilke eksempler på partnerskap og samarbeid kan lærerne dele med andre?
- ▶ Hvilke former for kompetanseutvikling, om noen, har lærerstaben nylig deltatt i knyttet til undervisning i kontroversielle tema?

” Hvordan vurderer du lærernes kompetanse i på å undervise i kontroversielle tema? Hva vil du si er de viktigste områdene for forbedring og utvikling?

Hvilke faktorer i et større skoleperspektiv bør du også ta hensyn til?

Det er noe vanskeligere å spesifisere alle faktorene i et større skoleperspektiv som påvirker håndteringen av kontroversielle tema. For det første varierer de fra skole til skole. For det andre har de en tendens til å være vanskelig å identifisere. Det er viktig å spørre lærerstaben om deres synspunkter, men for å få en mer helhetlig forståelse, kan du også dra nytte av å konsultere alle skolens ansatte (også de som ikke underviser), samt elever og foreldre, og gå gjennom skolens retningslinjer.

Faktorer i et større skoleperspektiv: noen mulige refleksjonsspørsmål

- ▶ Har skolen allerede en strategi for håndtering av kontroversielle tema, enten formell eller uformell?
- ▶ Er kontroversielle tema nevnt i andre deler av skolens planer eller retningslinjer?
- ▶ Er kontroversielle tema nevnt i skolens kommunikasjon, for eksempel verdigrunnlag, reglement for orden og oppførsel, skolens slagord eller nettside?
- ▶ Dersom skolen har et vedtatt verdigrunnlag – inneholder dette noe om håndtering av kontroversielle tema?
- ▶ Hvilken rolle har elevdemokrati i skolens ledelses- og beslutningsprosesser?
- ▶ Hvor åpent føler elevene at de kan snakke om og uttrykke sine forskjeller på skolen?
- ▶ Hvordan er relasjonene mellom ulike grupper på skolen og i nærmiljøet?
- ▶ Hvilke saker har vært kontroversielle i det siste, i skolemiljøet, lokalmiljøet, nasjonalt, på europeisk eller internasjonalt nivå?
- ▶ Har kontroversielle tema i læreplanen skapt uro blant elever, lærere eller foreldre den siste tiden?
- ▶ Har foreldre uttrykt bekymring om håndteringen av kontroversielle tema?
- ▶ Har lokale organisasjoner uttrykt bekymring?
- ▶ Har håndteringen av kontroversielle tema på noe tidspunkt bidratt til negativ oppmerksomhet for skolen?

” Hva anser du som de viktigste faktorene som påvirker undervisningen i kontroversielle tema på skolen din – både positive og negative?

Hvilke lederegenskaper og kompetanse er nødvendig for å få til endring på dette området?

Kontroversielle tema kan berøre folks dypeste holdninger og verdier. Når disse holdningene og verdiene utfordres, kan det føles som et angrep på ens personlige identitet eller på grupper man identifiserer seg med. Ingen i skolemiljøet er fritatt fra disse følelsene – inkludert skoleledere. Å skape endring på dette området krever derfor spesielle lederegenskaper og kompetanse.

Noen viktige lederegenskaper og kompetanser

- ▶ Vilje til å reflektere over egne kulturelle forestillinger og fordommer – hvordan de påvirker endringsledelse i ulike situasjoner
- ▶ Sensitivitet for mangfold – forståelse og respekt for andres verdier og holdninger
- ▶ Deltakende ledelse – å lytte til alternative synspunkter, fremme og styrke lagarbeid
- ▶ Evne til å møte motstand uten trussel – å forberede folk på endring, samtidig som man tar hensyn til deres bakgrunn og synspunkter.
- ▶ Evne til å møte konflikt på en hensiktsmessig måte – å vite når man skal og ikke skal gripe inn, og hvordan man reagerer raskt for å hindre en krise
- ▶ Å lede gjennom eksempel – ved å bruke et inkluderende språk og være sensitiv for kulturelle forskjeller, samtidig som man er tro mot egne verdier
- ▶ Kjennskap til skolekretsen – bredden i verdier og holdninger, demografisk sammensetning og ulike interessegrupper

” Hva vil du si er dine viktigste styrker og svakheter med tanke på lederegenskaper og kompetanse som trengs for å endre hvordan skolen din håndterer kontroversielle tema?

Casestudie: New-Bridge Integrated College, Nord-Irland

New-Bridge Integrated College er en skole for 11- til 18-åringer i Nord-Irland. Skolen har elever fra de største katolske og protestantiske lokalmiljøene, og fra etniske minoritetsgrupper. Behovet for å utvikle en mer strategisk tilnærming til håndtering av kontroversielle tema i skolen ble tydeliggjort da et problem oppsto i engelskundervisningen.

Bruken av romanen *The Bog Barn* i engelsktimene vekket skepsis hos noen foreldre og lokalpolitikere som stilte spørsmål ved hvor passende den var som skoletekst. Romanen tar utgangspunkt i «The Troubles» og sultestreikene i Nord-Irland på 1980-tallet. Man mente at elevene ville ha motstridende synspunkter på problemstillingene i boken, som kunne føre til spenninger i klasserommet og på skolen for øvrig.

Rektor så på undervisning og læring om kontroversielle tema som en viktig måte å fremme respekt for mangfold og inkludering i skolen. Å gi elevene mulighet til å diskutere kontroversielle tema i et trygt miljø ville gjøre dem bedre i stand til å forstå egne og andres synspunkter. Det ville også hjelpe dem med å utvikle kommunikasjonsferdigheter og lære dem å uttrykke uenighet med andre på en respektfull måte.

Rektor og skolens ledergruppe valgte derfor ut kontroversielle tema som et helhetlig satsingsområde i den årlige evaluerings- og planleggingsprosessen. Dette var del av et bredere mål om å fremme mangfold og inkludering. Den første fasen av prosessen var å samle inn informasjon. I begynnelsen møtte man med lærerne i engelsk, historie, medborgerskap og religion. Senere ble andre lærere og elever konsultert for å få deres synspunkter på undervisning i kontroversielle tema.

Samtidig foretok man en gjennomgang av praksis i alle fag. Skolens formålsparagraf, mål og kjerneverdier ble gjennomgått for å vurdere i hvilken grad de relaterte til håndtering av uenighet i skolen. Skolens egevaluering viste flere områder med god praksis og en rekke muligheter på tvers av alle fag for å lære

om kontroversielle tema. Men det ble også tydelig at man manglet en felles forståelse for hva som gjør en sak kontroversiell. Det var heller ingen konsekvent tilnærming til undervisning og læring, ingen eksplisitt henvisning til kontroversielle tema i retningslinjene, og enkelte lærere var ukomfortable med eller manglet selvtillit og/eller kompetanse til å undervise i enkelte tema.

På bakgrunn av denne gjennomgangen utpekte rektor og skolens ledelse ut tre hovedområder for utvikling:

- ▶ Tydelighet om undervisningsmetoder, lærerens rolle og ansvar
- ▶ Konsekvent tilnærming på tvers av fagene
- ▶ Kompetanseutvikling

Ved å bygge på den praksisen som allerede fantes ved skolen, innførte de en rekke tiltak for å forbedre disse tre områdene. Det inkluderte følgende:

- ▶ Gjennomgang og revidering av skolens retningslinjer knyttet til kontroversielle tema, for eksempel sjelesorg
- ▶ Samarbeid med lærerne og lederne for fagavdelingene for å utvikle en helhetlig strategi for undervisning i kontroversielle tema, for eksempel ved å skape et åpent og trygt klasseromsmiljø
- ▶ Utvikle en skoleveiledning om undervisning i kontroversielle tema for lærere, elever og foreldre
- ▶ Utvikle hjelpemidler for lærerne, for eksempel kort med forslag til hvordan man kan svare på og håndtere visse typer spørsmål
- ▶ Tverrfaglig samarbeid, for eksempel knytte historie, engelsk, IKT og kunst- og håndverk i et prosjekt om «The Troubles»
- ▶ Tilby muligheter for kompetanseheving, for eksempel gjennom kurs og avdelingsmøter⁷

Hvor skal du begynne?

Hvis du ønsker å utvikle din egen faglige kompetanse på håndtering av kontroversielle tema, kan det være en god start å reflektere over egne holdninger og verdier og hvordan de påvirker den måten du snakker om og leder på dette området på skolen din. Ta deg tid til å tenke nøye over ditt eget utgangspunkt. Reflekter over eventuelle fordommer du tror du kan ha om mennesker på grunn av deres kjønn, religion, etnisitet, seksuelle legning eller andre former for identitet. Eller andre tema der du har spesielt sterke synspunkter. En ærlig vurdering av dine egne holdninger og verdier er første steg mot effektivt lederskap på dette området.⁸

7. http://ccea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/NewBridge_CaseStudy.pdf.

8. See "Baggage check", activity 1.5 in the training pack:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>

Kapittel 2

Skolens verdigrunnlag og kultur

Skolekulturen spiller en vesentlig rolle i måten kontroversielle tema håndteres på skolen. Å diskutere kontroversielle tema kan være en ubehagelig og vanskelig opplevelse for lærere og elever, og for foreldre kan det vekke skepsis og bekymring. Å skape et miljø der diskusjon om kontroversielle tema aktivt oppmuntres og støttes, er derfor vesentlig for å styrke praksis på dette området.

I dette kapittelet blir du bedt om å reflektere over rollen skolekulturen spiller når man skal utvikle en strategi for å håndtere kontroversielle tema.

Hva slags skolekultur handler det om?

En skolekultur som oppmuntrer og støtter diskusjon om kontroversielle tema er en kultur som er:

- ▶ trygg – alle kan si det de mener uten å bli latterliggjort eller oppleve krenkelses eller mobbing;
- ▶ inviterende – alle blir møtt som enkeltindivider og føler seg som en del av skolemiljøet;
- ▶ åpen – alle får anledning til å utvikle egne meninger, prøve ut nye ideer og diskutere og debattere ulike tema;
- ▶ inkluderende – alle kan delta i alle skolens aktiviteter, og de får tilpasset hjelp ved behov;
- ▶ demokratisk – alle har noe å si i skolens beslutningsprosesser og oppfordres til å bidra til skolens problemløsning;
- ▶ rettighetsbasert – alles rettigheter respekteres, som retten til ytringsfrihet, tro og religion, likeverd, privatliv og frihet fra nedverdiggende behandling.

Casestudie: Löwenzahn barneskole, Tyskland

Löwenzahn barneskole i Berlin-Neukölln ligger i et område hvor mange innvandrerfamilier bor, hovedsakelig av tyrkisk og arabisk opprinnelse. Det hadde vært voldelige episoder blant elevene, som også inkluderte beboere i nærmiljøet. Skolegården var åpen, og det var lett for utenforstående å komme inn på området. Det var også konflikt blant lærerne, særlig om hvilke undervisningsmetoder som var mest hensiktsmessige for elevene ved skolen.

Skolens ledelse møtte med representanter for stiftelsen Amadeu Antonio Foundation for å diskutere hva de kunne gjøre med situasjonen. Amadeu Antonio Foundation jobber med å fremme demokratisk kultur gjennom beskyttelse av minoriteters rettigheter. Skolens ledelse bestemte seg for å gjøre noe knyttet til barns rettigheter og skolens reglement, med mål om å integrere elevenes rett til å delta og ytringsfrihet i prosessen med å bestemme et regelverk for skolen.

Stiftelsen arrangerte en rekke workshops for ulike grupper, inkludert foreldre og beboere i skolekretsen for å skape en mer demokratisk prosess rundt det nye regelverket, samt å engasjere elevene selv. Dette inkluderte workshops med alle femteklasseelevene. Hver gruppe kom med en rekke forslag til regler gjennom en prosess med demokratisk drøfting – avstemming ble bare brukt som en siste utvei.

Forslagene som ble til på denne måten, ble ført tilbake til de ulike gruppene. Elevrepresentantene diskuterte dem med klassene sine og foreslo tilpasninger der det var nødvendig. Siste skritt var å få reglene vedtatt av skolens styrende organ. Over 40 regler ble utviklet gjennom diskusjonene på disse workshopene. Ansatte og elever rapporterte at de både satte pris på prosessen, og at den hadde bidratt til bedre relasjoner og en åpnere og mer inkluderende skolekultur.

” I hvilken grad vil du si at kulturen på skolen din oppmuntrer til diskusjon om kontroversielle tema, både de som oppstår gjennom læreplanen og i skolemiljøet ellers?

Er det noen stridstema som den rådende skolekulturen fraråder folk fra å diskutere – enten elever eller ansatte? Hvilke tema og hvorfor?

Hvordan gjør du deg opp en mening om dagens skolekultur?

⁹ En skolekultur består av de verdier, oppfatninger, holdninger og atferd som kjennetegner en skole. Selv om disse ikke alltid er lett å identifisere presist, er det ulike metoder du kan bruke for å få en generell forståelse av kulturen på din skole. Det er et tema du kan ta opp med lærerstaben innledningsvis når dere begynner prosessen med en strategi for kontroversielle tema, enten uformelt eller, hvis du foretrekker, gjennom en kort formell spørreunde.

For ikke å få et ensidig bilde, er det også viktig å inkludere perspektivene til elever og foreldre. Den årlige elevundersøkelsen kan gi noen svar, det samme kan formelle medarbeider- og foreldreundersøkelser. Men med mindre du vil legge ut på en omfattende evaluering av skolekulturen, vil det trolig være enklere å fokusere på de faktorene som er mest direkte knyttet til kontroversielle tema. (En omfattende evaluering kan også komme ut av denne prosessen). Det innebærer å velge et lite antall relevante spørsmål som kan gjelde for alle involverte parter, og samle svar på disse enten uformelt i en mindre fokusgruppe, eller i en skriftlig spørreundersøkelse.

Skolekultur: noen mulige refleksjonsspørsmål

På denne skolen:

- ▶ Hvordan blir du behandlet av andre?
- ▶ Hvor trygg føler du deg?
- ▶ Når det er et problem, vet du hvem du skal gå til?
- ▶ Hvor godt føler du at du blir lyttet til?
- ▶ Hvilke muligheter har du til å uttrykke meningene dine?
- ▶ Hvor ofte har du muligheten til å diskutere meningene dine med andre?
- ▶ Hvilken påvirkning har du på skolens regler og beslutninger?
- ▶ Hvor godt synes du elever fra ulik bakgrunn går sammen?
- ▶ Hvor inkluderende er skolen for elever med funksjonshemninger, av ulike kjønn eller seksuell legning, eller fra ulike etniske og religiøse grupper?

Hva slags verdier kan skolene legitimt fremme?

Mens det vanligvis stilles krav til skoler om å være nøytrale i forhold til elever og foreldres verdier, er dette ikke alltid mulig i praksis. Fra tid til annen må det tas beslutninger om hva som er og er ikke akseptabelt – for eksempel hva gjelder ytringsfrihet, regler for atferd, antrekk etc. Spørsmålet som naturlig oppstår, er: hvilke verdier er det legitimt å fremme?

⁹ Frank og Huddleston (2009), s. 34-5.

I europeiske land er svaret verdiene knyttet til demokrati og menneskerettigheter. Dette er fordi demokrati og menneskerettigheter ikke anses som noe som hører til et individ eller en gruppe, men som er universelle verdier for alle mennesker. De er også nedfelt i Europarådets pakt for menneskerettighetsutdanning og opplæring til demokratisk medborgerskap¹⁰ som alle Europarådets land har blitt enige om, og fremmet i Pariserklæringen,¹¹ signert av de europeiske utdanningsministrene. Å anvende disse verdiene er ikke alltid lett i praksis, fordi de noen ganger kommer i konflikt med hverandre, men det gir skolens beslutningsprosesser en legitimitet som de kanskje ikke ellers har.

Verdier knyttet til demokrati og menneskerettigheter er:

- ▶ likestilling
- ▶ rettferdighet
- ▶ verdighet
- ▶ respekt
- ▶ ikke-diskriminering
- ▶ ikke-vold
- ▶ ytringsfrihet
- ▶ deltakelse

” I hvilken grad vil du si at kulturen på skolen din understøttes av verdiene knyttet til demokrati og menneskerettigheter?

Er det en eksplisitt henvisning til demokrati og menneskerettigheter i skolens skriftlige strategier og retningslinjer? Hvis ja, i hvilken sammenheng?

Hvorfor er det viktig å være klar over og kommunisere disse verdiene?

Klarhet om disse verdiene gir lærerne en standard for å bedømme hva som er og ikke er akseptabelt i klasserommet, og styrker dem i å nærme seg kontroversielle tema med større selvtillit. De setter rammer for elevenes egen atferd og relasjoner med andre. Å kommunisere disse verdiene til foreldre og skolekretsen gjør det tydelig hvilke standarder skolen opererer etter, og at det ikke finnes noen «skjult agenda».

Det er derfor viktig å kommunisere disse verdiene og forklare hvor de kommer fra når du kan, for eksempel i skolens verdigrunnlag, kjerneverdier eller skolemotto.

” Hvor bevisst er lærere, elever, foreldre og andre deler av skolemiljøet, på skolens uttalte verdier? Hvordan tror du de vil beskrive dem hvis de ble spurt?

Hvorfor kan det være nyttig å lage regler for diskusjon?

Noen grunnleggende regler for diskusjon og debatt kan gi lærere og elever en større følelse av trygghet når de nærmer seg kontroversielle tema, enten i klasserommet eller andre sammenhenger, som elevrådet. Det gir dem tillit til å ta mer risiko – for eksempel ved at lærere kan håndtere mer utfordrende problemstillinger, og ved at elever kan være mer åpne om meningene sine. Generelt har slike regler en tendens til å være mer effektive når elevene selv har fått delta i å utforme dem.

10. www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education

11. http://ec.europa.eu/education/news/2015/documents/citizenship-education-declaration_en.pdf

” Hvor vanlig er det å utforme regler for diskusjon på skolen din? Gjøres det i alle fag eller på alle klassetrinn, eller bare noen?

Mener du dette bør inngå som en del av skolens retningslinjer, eller bør det overlates til den enkelte lærers skjønn?

Hvor skal du begynne?

Hvis du ønsker å utvikle en bedre forståelse av kulturen på skolen din, og i hvilken grad den kan påvirke håndteringen av kontroversielle tema, kan det være en god start å gå rundt på skolen med representanter for de ulike gruppene – for eksempel en lærer, en elev og en forelder – og samle inntrykk gjennom ting de ser, og hva det sier dem om den underliggende kulturen. Du kan også prøve dette med andre grupper, for eksempel tidligere elever ved skolen. Elevenes oppfatninger er spesielt viktige. Det kan være nyttig å stille noen enkle spørsmål som kan starte en refleksjon (se ovenfor).

Kapittel 3

Undervisning og læring

Forutsigbarhet og konsistens i undervisning og læring skaper et klima der lærere og elever vet hva de kan forvente og hvordan man skal oppføre seg. Det skaper et læringsmiljø som er både trygt og inkluderende, gir lærerne selvtilit til å håndtere nye og mer utfordrende spørsmål og oppmuntrer elevene til å være mer åpne om meningene sine og villige til å diskutere dem.

Konsistens er også både en form for kvalitetssikring og risikostyring. Det setter standarder for læring og reduserer risikoen for problemer i klasserommet, eller for at konflikt i klasserommet sprer seg til skole- eller lokalmiljøet.

I denne delen blir du bedt om å reflektere over hvilken rolle konsistens spiller i undervisning og læring når man skal utvikle en strategi for å håndtere kontroversielle tema.

Hva betyr konsistens for håndtering av kontroversielle tema?

Å verdsette konsistens er ikke å si at lærere bør være like på alle måter. Lærere er individer, og deres individualitet bør respekteres. De må få lov til å utvikle en profesjonell stil som best passer deres individuelle personlighet. Konsistens handler her om å utvikle felles ideer og praksis som gagnar hele skolesamfunnet – lærere så vel som elever og foreldre.

Konsistens har særlig betydning for kontroversielle tema i forståelsen av:

- ▶ hva kontroversielle tema er
- ▶ hva som gjør et tema kontroversielt
- ▶ grunner til å undervise i kontroversielle tema
- ▶ hvilke verdier som fremmes
- ▶ regler for diskusjon
- ▶ oppførsel i klasserommet
- ▶ deling av læringsmetoder og strategier
- ▶ diskusjonsledelse
- ▶ håndtering av elevenes følelsesmessige reaksjoner
- ▶ vurderinger av sensitive tema

”I hvilken grad vil du si at lærere på skolen din har en felles agenda i undervisningen i kontroversielle tema?

Er det noen sider ved undervisningen og læringen av kontroversielle tema hvor du ønsker å se mer konsistens? Hvilke og hvorfor?

Hvordan utvikles konsistens?

Den mest effektive måten å utvikle konsistens i undervisning og læring er ved å skape muligheter for ansatte til å arbeide sammen, planlegge undervisning og utvikle strategier i samarbeid. Lærerne kan støtte hverandre og dele praksis på tvers av klasser, avdelinger og klassetrinn. Det finnes en rekke ulike teknikker for å oppmuntre dette.

Skape konsistens i undervisning og læring: noen mulige fremgangsmåter

- ▶ Felles planlegging – når et kontroversielt tema går på tvers av ulike fag, kan lærere fra de ulike fagene i fellesskap planlegge undervisningen i temaet
- ▶ Lagarbeid – når kolleger med ulike personlige meninger om et tema deler på å undervise i temaet
- ▶ Hospitering – når erfarne og mindre erfarne lærere er til stede og observerer hverandres undervisningstimer om samme tema
- ▶ Trinnpartnere – når en lærer på barneskolen støtter en nyutdannet lærer eller en mer erfaren kollega som har blitt overført til et trinn der de ikke har undervist på en stund
- ▶ «Kritiske venner» – når en lærer settes i gruppe med et lite antall «kritiske venner» for å vurdere sin egen undervisning, observere hverandres undervisning og gi hverandre konstruktiv tilbakemelding

” Er det noen tiltak på skolen i dag, formelle eller uformelle, som har som mål å styrke undervisningen i kontroversielle tema? Hvis ja, hva er det?

Hvordan kan utviklingsprosessen best ledes?

Selv om ansvaret for undervisning og læring ligger hos skoleledelsen, er det antagelig bedre om det daglige ansvaret delegeres til noen som er i stand til å ta en mer praktisk «hands-on»-tilnærming. To muligheter:

- ▶ en koordinator eller mentor – en som har god forståelse for feltet, som er i stand til å lede ved eksempel og har tilstrekkelig autoritet til å lede og administrere en helhetlig strategi;
- ▶ en tankesmie eller arbeidsgruppe – en liten gruppe av medarbeidere med interesse for kontroversielle tema, rekruttert fra ulike fag og klassetrinn, med mandat til å involvere elever når det er nødvendig.

Casestudie: Lijepa NASA barneskole, Tuhelj, Kroatia

I løpet av et sommerseminar i Montenegro satte tre medarbeidere ved Lijepa Nasa barneskole – rektor, en kontaktlærer og en engelsklærer – i gang et prosjekt med sikte på å øke elevenes bevissthet om betydningen av kommunikasjon i konfliktsituasjoner, og strategier de kan bruke til å løse en slik konflikt.

Da skoleåret startet, arrangerte gruppen en rekke seminarer for kollegene i undervisning og læringsmetoder for å fremme toleranse, ikke-voldelig konfliktløsning og empati i klasserommet. Gjennom gruppearbeid med kontaktlærere hjalp de kollegene å integrere aktive læremetoder i den daglige undervisningen – som debatter, rollespill og presentasjoner – som en konsekvent tilnærming, med sikte på å gjøre elevene tryggere på å uttrykke meningene sine, ta del i diskusjoner og forhandle seg frem til gruppeavgjørelser.¹²

” Hvor viktig mener du det er å ha et formelt system for å koordinere og støtte undervisning i kontroversielle tema? Hvorfor?»

Hvor skal du begynne?

Hvis du ønsker å utvikle en mer forutsigbar og konsistent tilnærming til undervisning i kontroversielle tema, kan en god start være å gjennomføre en enkel undersøkelse. Dette innebærer å sette opp en kort liste over påstander om undervisning i kontroversielle tema og be lærerne vurdere disse etter opplevd konsistens på tvers av skolen på en skala fra «helt enig» til «helt uenig». Påstandene kan omfatte lærernes forståelse av begrunnelsen for å undervise i kontroversielle tema, bruk av diskusjonsregler, hvilke verdier som fremmes, og undervisnings- og læringsstrategier.

12. Huddleston (2014), s. 12.

Kapittel 4

Læreplanen

Undervisning i kontroversielle tema foregår ikke i et vakuum, men er del av hele skolens læreplan. Mens den formelle læreplanen ofte ikke kan endres, kan gjennomføringen av den utgjøre en betydelig forskjell for hvordan kontroversielle tema håndteres. Å bruke læreplanen for å understøtte håndtering av kontroversielle tema er derfor et viktig element i å styrke praksis på dette området.

I denne delen blir du bedt om å reflektere over hvilken rolle læreplanverket har når man skal utvikle en strategi for håndtering av kontroversielle tema.

Hvordan kan læreplanverket brukes til å støtte håndtering av kontroversielle tema?

Læreplanverket kan brukes til å støtte håndtering av kontroversielle spørsmål på to hovedmåter. For det første kan den skape et støttende læringsmiljø: et miljø der uenighet ikke blir sett på som noe å være redd for, men som en naturlig del av et demokrati, der en rekke synspunkter utforskes, der tema knyttet til mangfold og identitet blir håndtert med sensitivitet, og der diskusjon, ikke trusler og vold, blir sett som den beste måten å løse konflikt.

For det andre kan læreplanverket gi elevene muligheter til å utvikle og praktisere mellommenneskelige og kritiske evner som er nødvendige for å engasjere seg konstruktivt i stridstema. For eksempel handler det om evnen til å lytte, uttrykke en mening, bygge opp argumenter, gjenkjenne partiskhet, vurdere fakta og argumenter, og lete etter alternative tolkninger og synspunkter.

Hva betyr dette i praksis?

I praksis betyr dette å gi medarbeidere en forståelse av at kontroversielle tema ikke bare angår noen få fag, men at alle fag kan spille en rolle. Prosessen begynner med å finne måter medarbeidere kan bruke til å se sammenhenger mellom ulike kontroversielle tema og fagene de underviser i.

Å finne muligheter i læreplanen: en gruppeøvelse i planlegging

Lærerne deles i grupper som har en idédugnad med eksempler på tema som for tiden er kontroversielle – på skolen, lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Først skal de komme på saker som allerede er dekket i skolens læreplan, og skrive ned disse på den ene siden. Deretter skal de reflektere over alle andre stridstema (antagelig er dette mange flere i antall), og rangere dem etter hvor relevante de tror sakene er for ungdoms liv i dag.

De velger de sakene de mener er mest relevante, og prøver å lage koblinger mellom temaene og ulike fag i læreplanen. Når de har gjort dette, fører gruppene disse koblingene tilbake til faglærerne som vurderer hvordan disse temaene kan inkluderes i deres fagundervisning. Denne øvelsen gjennomføres best med blandede grupper av lærere fra ulike fag, og er en nyttig innledningsøvelse for å øke bevisstheten på dette feltet.

” I hvilken grad oppfatter ansatte ved skolen at håndtering av mangfold og forskjeller er et ansvarsområde i læreplanen i alle fag?

Hvor viktig er det for deg å se dette som et tema for læreplanen i alle fag? Hvorfor?

Hvordan kan alle fag bidra?

Alle fag kan bidra på en rekke praktiske måter i prosessen med å utvikle et læringsmiljø som fremmer og støtter håndtering av kontroversielle tema.

Hvordan alle fag kan bidra: noen mulige tiltak

- ▶ Gjenkjenne når uenighet og ulikhet oppstår innenfor faget – som motstridende meninger, ulike perspektiver, verdikonflikter, kulturelle og andre forskjeller.
- ▶ Bruke virkelige problemer og problemløsning for å støtte læring – for eksempel å løse skolerelaterte problemer som diskriminering og mobbing.
- ▶ Gi elevene muligheter for å uttrykke seg og diskutere – både i små grupper og hele klassen.
- ▶ Utvikle mellommenneskelige og kritiske ferdigheter – inkludert diskusjons- og debattferdigheter.
- ▶ Oppmuntre elevene til å foreslå egne diskusjonstema – og følge opp uoppfordrede ideer når det passer.

” Hvor godt mener du dagens læreplan støtter håndteringen av kontroversielle tema?

Er det noen områder du gjerne skulle utviklet videre? Hvilke områder og hvorfor?

Hva er de største utfordringene med å få til endring på dette området?

Hva kan ulike fag tilby?

Mens det er en rekke praksiser som alle fag kan innlemme i sin undervisning, har hvert fag noe unikt å bidra med. Derfor er en viktig del av utviklingsprosessen å oppmuntre lærere til å reflektere over hvilke typer uenighet og innsikt i stridstema som akkurat deres fag er egnet til å håndtere. Selv om dette kan være forskjellig fra land til land, gir listen under noen generelle eksempler.

- ▶ Litteratur i for eksempel norsk- og engelskfag – innsikt i personlige utfordringer, som seksualitet, og sosiale utfordringer, som rasisme og likestilling, samt hvordan holdninger til ulike tema har endret seg med tiden.
- ▶ Språkfag – innsikt i andre land og kulturer, kulturelle koblinger, ulike holdninger.
- ▶ Historie – ulike perspektiver på fortiden, opprinnelsen til nasjonalisme, fascisme, anti-semittisme og islamofobi, utvikling i synet på kjønn, seksualitet og funksjonshemming.
- ▶ Naturfag – evolusjonslære, klimaforandringer, dyreforsøk, stamcelleforskning, genetisk modifiserte matvarer.
- ▶ KRLE – religiøst mangfold, bruk av religiøse symboler som krusifikset og hijab.
- ▶ Seksualundervisning – seksuell orientering, lesbiske og homofiles rettigheter, abort.
- ▶ Matematikk – ulike tallsystemer, bruk og misbruk av statistikk, for eksempel knyttet til kriminalitet og innvandring.
- ▶ Samfunnsfag – ulike politiske systemer, politiske partier, politikk og ideologier.
- ▶ Kroppsøving – kulturelle holdninger til idrett, kjønnsmonstre i idrett, stridstema i idrett, som doping.
- ▶ Kunst og håndverk – kulturelle holdninger til kunst, kunst som propaganda og protest, bruk av kunst i bevisstgjøring.
- ▶ IKT – radikaliserings av unge mennesker via sosiale medier, pornografi, personvern på nettet, e-demokrati og nettkampanjer.

- ▶ Geografi – lokale saker, som bygging av moskeer, forurensning, byplanlegging og segregering, globale tema som rettferdig handel, migrasjon, klimaendringer og etisk turisme.
- ▶ Musikk – kulturelle holdninger til musikk, musikk som propaganda og protest, rasistiske og sexistiske tekster i musikk.

Casestudie: Veljko Drobnjaković barneskole, Risan, Montenegro

Selv om det fantes et eget fag som het «samfunnskunnskap» på den nasjonale læreplanen, mente skolelederen at dette ikke var nok, og at diskusjon om problemstillinger knyttet til demokrati og menneskerettigheter burde være et «referansepunkt» for lærere i alle fag. Å begrense dette til ett fag på læreplanen bidro ikke i stor nok grad til å styrke elevene i å tenke og føle seg som aktive medborgere.

Med bistand fra en lærerkollega og representanter for en lokal frivillig organisasjon samarbeidet han med lærerrådet om å innføre relevante problemstillinger i en rekke ulike fag, som engelsk, italiensk, geografi, historie, biologi, samfunnskunnskap og naturfag.¹³

” Har du noen eksempler på kontroversielle tema som er utelatt fra skolens læreplan i dag, som du mener burde bli inkludert? Hvis ja, hvilke tema og hvorfor? I hvilke(t) fag burde de ideelt inngå?

Hvor skal du begynne?

Hvis du ønsker å oppmuntre ansatte til å inkludere flere eksempler på kontroversielle tema i undervisningen, finnes det en nyttig øvelse kalt «tverrfaglig speed-dating». Organiser et rom med tre stoler på hver side av hver pult. Fordel lærerne i grupper på seks, slikt at ingen grupper har to deltakere fra samme fag. Hver gruppe sitter som tre par rundt tre pulter. Hvert par skal komme på minst ett kontroversielt tema som overlapper begge fag. Be parene rotere med hverandre etter noen minutter, og gjenta prosessen. Parene skrive ned det de kommer fram til, og diskuterer det etterpå med resten av kollegene.

13. Huddleston (2014) s. 13.

Kapittel 5

Elevdemokrati

Kvaliteten på elevdemokratiet har generelt stor betydning for diskusjon og debatt på en skole. Elever som regelmessig blir hørt i saker som angår dem, og opplever at synspunktene deres blir tatt på alvor, vil i større grad verdsette muligheter for diskusjon og ønske å bidra. De vil i større grad føle at de kan snakke åpent, og kan håndtere motstridende meninger og synspunkter. Fremfor alt vil de i større grad utvikle diskusjons- og debattferdigheter, og kunne bruke dem med selvtillit. Elevdemokratiet er derfor en viktig faktor i håndteringen av kontroversielle tema..

I denne delen blir du bedt om å reflektere over rollen elevdemokrati har i å utvikle en strategi for håndtering av kontroversielle tema.

Hvordan kan elevdemokrati bidra i håndtering av kontroversielle tema?

Elevdemokrati bidrar til håndtering av kontroversielle spørsmål på tre måter: (a) ved å bidra til å skape et positivt verdigrunnlag og kultur ved skolen, (b) ved å berike læringen, og (c) ved å påvirke utformingen av skolens regelverk og beslutningstaking.

Elevdemokrati bidrar til å skape et skolemiljø, både i og utenfor klasserommene, hvor alle bidrag er verdsatt og alle føler seg inkludert. Det gir elevene en følelse av fellesskap og respekt for mangfold og forskjell.

Elevdemokrati gir elevene en aktiv rolle i klasserommet og i egen læring. Elever kan selv foreslå og velge kontroversielle tema for diskusjon, ha en mening om hvilken undervisningsmetode som skal brukes, hjelpe med å sjekke undervisningsmateriell for partiskhet og utarbeide retningslinjer for gjesteforelesere, for eksempel politikere og offentlig ansatte.

Elevdemokrati lar elevene påvirke måten kontroversielle tema håndteres på skolen: for eksempel ved at de kan gi tilbakemelding om hvordan kontroversielle tema håndteres, vurdere effektiviteten av ulike undervisningsmetoder, identifisere ulike læringsbehov innenfor elevmiljøet, melde fra om nye stridstema og delta i vurderinger om sikkerhetstiltak – for eksempel ved bruk av gjesteforelesere, eller om man skal blokkere tilgang til skadelige nettsteder.

” Hva er den generelle holdningen blant ansatte i skolen til elevdemokrati, både i klasserommet og skolen som helhet?

Er det en avtalt enighet om hva elevdemokrati er til for, og hvordan det kan brukes? Hva er det i så fall enighet om?

Hvordan kan du fremme elevdemokrati?

Det viktigste du kan gjøre for å fremme elevdemokrati er å sikre at elevenes syn og meninger blir tatt på alvor av voksne i skolesamfunnet – særlig av ansatte i høyere stillinger og skoleledelsen, enten det er rektor, samarbeidsutvalg eller skoleutvalg. Elevdemokrati som er mer til pynt enn nytte, demotiverer elevene og undergraver relasjonen mellom ansatte og elever.

Dette innebærer at elevmedvirkning må innebære reell deltakelse – at elevene har mulighet til å påvirke beslutninger som vil gjøre en reell forskjell i deres og medelevers liv. Det betyr også å sørge for at alle får delta, uavhengig av alder, evner eller bakgrunn. Det er viktig å formidle budskapet om at alle samfunnsgrupper har rett til en stemme og at alles stemme teller.

Casestudie: Lark Rise Academy, Dunstable, England

Lark Rise Academy er en barneskole med elever i alderen tre til ni år. Ved å bruke fokusgrupper oppdaget skolen at elevene var misfornøyd med måten samarbeidsutvalget arbeidet. De følte at det ikke genuint representerte alle elevene. Ansvar falt bare på noen få elever, mens flere ønsket å være involvert. Dessuten kom det kritikk om at bare elever med god oppførsel fikk delta.

Elevene var ivrige etter å finne en ny struktur som ville gi alle elevene mulighet til å delta i beslutninger om hva som skjer på skolen. De bestemte seg for å holde ukentlige klassemøter, som de kalte «pow wows».

Disse halvtimesmøtene tilrettelegges av kontaktlæreren, mens en lærerassistent tar notater. Hver klasse diskuterer de samme spørsmålene, som vanligvis utformes av rektor. Spørsmålene dekker en rekke tankevekkende tema, som lekser, hvordan gjøre lesing og skriving mer spennende, problemer i skolegården og barns rettigheter. Alle elevene deltar på møtene, inkludert treåringene i førskolen. Elevene blir bedt om å tenke gjennom og begrunne svarene sine. Alle svar blir lyttet til og skrevet ned. Elevene får tilbakemelding om alle beslutninger som gjøres på bakgrunn av disse øktene.¹⁴

” Ut fra det du vet, i hvor stor grad oppfatter elevene på din skole at de blir lyttet til? Opplever de at deres bidrag er verdsatt?

I hvilke saker som angår skolen mener du det er mest hensiktsmessig å lytte til elevene? Er det noen saker de ikke bør være involvert i? Hvilke saker og hvorfor?

Hva betyr elevdemokrati i praksis?

Elevdemokrati i praksis kan ses langs et spekter. På det enkleste nivået handler det om at elever får snakke om det som opptar dem. På det mest avanserte kan elever lede kampanjer og aksjoner med både jevnaldrende og voksne. På et grunnleggende nivå blir elevene sett på som kilder for data om skolen. På et høyere nivå blir de ansett som ledere som kan skape forandring. Med økende alder og modenhet er elevene i stand til å ta på seg mer komplekse og ansvarlige roller. Men i alle aldre kan de fleste elever utføre enkle oppgaver på et eller annet punkt i spekteret, og de bør oppmuntres til å gjøre det. Jo mer involvert de er, jo mer motivert blir de. Det finnes en rekke ulike kategorier for elevdemokrati.

Elevdemokrati i praksis: ulike kategorier

Elevdemokrati i praksis kan ses på et spektrum fra ytring til lederskap.

- ▶ Ytring – å fritt ytre meningen sin
- ▶ Høring/konsultasjon – å bli spurt om meningene sine
- ▶ Deltakelse – delta på møter
- ▶ Partnerskap – ha en formalisert rolle i beslutningsprosesser
- ▶ Aktivisme – identifisere problemer og foreslå løsninger
- ▶ Ledelse – planlegge og gjøre beslutninger¹⁵

” Hvor på spekteret av elevdemokrati i praksis ligger din skole i dag?

14. www.smartschoolcouncils.org.uk/school-council-case-studies/lark-rise-academy/

15. http://studentsatthecenterhub.org/sites/scl.dl-dev.com/files/Motivation%20Engagement%20Student%20Voice_0.pdf

Hva slags støtte er nødvendig?

Mange elever mangler selvtillit til å uttrykke seg i en større gruppe, eller ferdigheter til å argumentere på en måte som er nødvendig i visse former for elevdemokrati. Veiledning sammen med medelever og andre former for støtte vil trolig være nødvendig, som igjen vil trenge støtte fra ledelsen. Denne oppgaven kan for eksempel legges til den læreren som følger opp elevrådet på skolen.

Kvaliteten på elevdemokratiet i klasserommet er i første rekke lærerens ansvar. Den avhenger delvis av hvor viktig lærere mener elevdemokrati er for undervisning og læring, og hvor godt de legger til rette for det. Tilrettelegging av elevdemokrati overlapper med tilrettelegging for diskusjon og debatt, og krever tilsvarende ferdigheter – i den grad at diskusjoner om kontroversielle tema kan bli sett på som en del av elevdemokrati, og vice versa.

” Er det noen ansatte på skolen i dag som har formelt ansvar for elevdemokrati?

Hva om elevdemokrati kommer i konflikt med andre pedagogiske prioriteringer?

Betydningen av at elevene får snakke åpent og ærlig er integrert i ideen om elevdemokrati og også håndtering av kontroversielle tema. Det er likevel tilfeller når dette kan se ut til å komme i konflikt med andre pedagogiske prioriteringer, som å fremme nasjonale verdier, eller forebygge radikaliserings – for eksempel i sammenheng med den britiske regjeringens strategi «Prevent». Skoleledere kan mene at å la elevene uttrykke seg fritt, kan komme i konflikt med skolens plikt til å fremme visse verdier.

I slike situasjoner er det viktig å huske på at det må forventes at elevene noen ganger vil uttrykke ukonvensjonelle synspunkter. Dette er en del av ungdoms naturlige eksperimentering, og bør ikke nødvendigvis bli sett på som en trussel mot skolens «offisielle» verdier.

Det er også viktig å huske på at i europeiske land er ytringsfrihet en grunnleggende menneskerett, og kan bare legitimt begrenses for å beskytte en annen menneskerett..

” Er det andre pedagogiske prioriteringer eller agendaer på skolen som kan se ut til å komme i konflikt med elevdemokratiet? Hvis ja, hvilke og hvordan?

Hvilke andre faktorer har en tendens til å hindre elever i å ytre seg fritt på skolen? Hvordan kan disse best håndteres?

Hvor skal du begynne?

Hvis du er interessert i å utvikle elevdemokratiets betydning på din skole, kan en god start være å gjennomføre en skoletimeevaluering. Dette innebærer å utarbeide en kort elevundersøkelse med fokus på en enkelt skoletime. Spørsmålene bør ta for seg hvilke muligheter det var i denne timen for elevene til å uttrykke egne meninger, diskutere saker, komme med forslag etc.

Gi lærerne en advarsel om spørreskjemaet på forhånd, men ikke fortell dem hvilken dag det vil bli brukt. På dagen du har valgt sørger du for at spørreskjemaene blir delt ut på slutten av en av skoletimen. Elevene fyller dem inn i begynnelsen av neste time basert på timen de nettopp hadde. Ansatte i ledelsen analyserer resultatene og utarbeider en rapport. Alle ansatte får en kopi av rapporten, og konklusjonene kan brukes i skolens forbedringsplan. Spørreskjemaene kan enten gis til alle elevene på skole, eller bare de på et visst trinn.

Kapittel 6

Veiledning og støtte

Ata opp kontroversielle tema kan være personlig utfordrende både for lærere og elever. Det reiser prinsipielle spørsmål om lojalitet og identitet. Det vekker også sterke følelser, og kan være ubehagelig og splittende. Behovet for personlig veiledning og støtte, for lærere så vel som elever, er derfor en kritisk faktor i håndteringen av kontroversielle tema.

I denne delen blir du bedt om å reflektere over betydningen av personlig veiledning og støtte når man skal utvikle en strategi for å håndtere kontroversielle tema.

På hvilke områder er det sannsynlig at lærere trenger støtte?

Lærere vil sannsynligvis trenger støtte av to hovedgrunner. For det første kan de trenge hjelp til å håndtere sine egne bekymringer om å undervise i spesielle tema, slik at de føler seg trygge og ikke unnviker dem i undervisningen. Det kan handle om bekymring knyttet til sitt eget moralske eller religiøse syn på en sak, om mangel på fagkunnskap eller pedagogiske evner, og om hva som kan gå galt, for eksempel uro i klassen, at elever blir sinte eller lei seg, eller at foreldre klager.

For det andre kan lærere trenge hjelp til å håndtere faktiske problemer som oppstår under eller som følge av undervisningsprosessen, for eksempel problemer med ro og orden i klasserommet, elevers trivsel, konflikter eller motsetninger mellom elevgrupper, foreldre som involverer seg og krenkende eller truende atferd – enten i eller utenfor skolen. Det vil også handle om å reflektere over og bearbeide eventuelle personlige fordommer de måtte ha som kan påvirke hvordan de håndterer et tema.

”Hva tror du er de mest sannsynlige bekymringene ansatte ved skolen vil ha for å undervise i kontroversielle tema?

Hva kan skoleledelsen gjøre?

Det viktigste skoleledelsen kan gjøre for å støtte ansatte i denne typen stressende situasjoner, er å prøve å skape en atmosfære der medarbeidere føler seg komfortable med å be om hjelp når de trenger det. Det innebærer å være lydhør for og gjenkjenne situasjoner i forkant der det kan være behov for veiledning eller støtte, og bistå på en god og hensiktsmessig måte når problemer oppstår. Det handler også om å tilby ekstra oppfølging fra ledelsen i perioder med særlig stress og utfordringer.

Støtte ansatte i stressende situasjoner: noen mulige tiltak

- ▶ Strategiutvikling – et tydelig rammeverk som fordeler ansvarsområder for ledelsen og ansatte på viktige felt som orden og oppførsel, kommunikasjon med foreldre og eksterne organisasjoner
- ▶ Formell veiledning – i hvordan man underviser i kontroversielle tema, blant annet råd om hvordan man forener egne verdier og synspunkter med verdiene i læreplanen
- ▶ Lytte til lærerne – muligheter for lærerne til å uttrykke bekymringer, for eksempel på personalmøter eller i avdelingsgrupper
- ▶ Veiledning – muligheter for personlig og emosjonell støtte fra erfarne kolleger, blant annet råd om hvordan man kan takle nye og utfordrende problemstillinger
- ▶ Kurs og kompetanseutvikling – i håndtering av kontroversielle tema i skolen
- ▶ Skolesamarbeid – lære hvordan ansatte på andre skoler underviser i kontroversielle tema eller håndterer vanskelige situasjoner
- ▶ Læringsressurser – praktisk støttemateriell som kan brukes i undervisningen, som forslag til hvordan man kan svare på provoserende bemerkninger eller språk
- ▶ En mentor for kontroversielle tema – en erfaren kollega som kan støtte lærerne individuelt
- ▶ Oppstartshjelp – hjelpe nye ansatte med å forberede seg på problemer de kan støte på når de håndterer kontroversielle tema for første gang

” Hvor komfortabel vil du si at ansatte på skolen din er med å be om hjelp i stressende situasjoner?

Har du noen spesielle måter å hjelpe ansatte som opplever stress knyttet til å undervise i tema de opplever som kontroversielle?

Hva slags støtte er det sannsynlig at elevene trenger?

Å håndtere kontroversielle tema kan være like ubehagelig for elever som det er for lærere, men på noen måter kan den følelsmessige belastningen være større for elevene. De kan føle seg truet og forvirret når de blir konfrontert med synspunkter som er langt unna holdninger de er vokst opp med. De kan synes det er flaut å si hva de mener av frykt for å bli latterliggjort eller gi «feil» svar. De kan bli mobbet eller utsatt for rasistiske eller andre former for krenkelser på grunn av meningene sine – enten personlig eller gjennom sosiale medier, på skolen eller utenfor.

” Har du noen erfaringer fra din skole med at elever har hatt behov for personlig støtte knyttet til aspekter ved læreplanen? Hvis ja, hva handlet det om, og hvordan reagerte du?

Hva kan du gjøre for å møte disse behovene?

Det viktigste du kan gjøre for å bidra til å møte disse behovene er å etablere et miljø der elevene føler seg trygge og sikre, oppfordres til å snakke og blir lyttet til. Dette innebærer at de ansatte må kjenne elevene som individer og være klar over deres ulike behov. Det betyr også at elevene må vite at det er voksne på skolen som de kan gå til hvis de er bekymret.

Støtte elever i stressende situasjoner: noen mulige tiltak

- ▶ Strategiutvikling – et tydelig rammeverk for hvem som gjør hva på områder som mobbing, nettsikkerhet og barns beskyttelse
- ▶ Kompetanseutvikling på hvordan man skal håndtere emosjonelle tema på en trygg måte i klasserommet
- ▶ Formelle retningslinjer for å gjenkjenne når en elevs helse og trivsel kan være i fare, og hvordan man kan reagere på dette, for eksempel ved mistanke om radikalisering og rekruttering til ekstreme miljøer
- ▶ Elevstøtte – en-til-en-støtte eller mentor-veiledning for elever av elever som er opplært til dette
- ▶ Elevmeglere – konflikter mellom elever løses av elever som er trent i konfliktløsning

- ▶ Trygg kontaktperson – en person elevene kan gå til for følelsesmessig støtte, som også er første person å kontakte for elever, foreldre, lærere og andre ansatte, samt eksterne etater, i alle saker som gjelder barns beskyttelse
- ▶ Trivselsprogram – undervisning i hvordan man kan håndtere ulike former for gruppepress
- ▶ Engasjere foreldre og nærmiljø – arbeide tett med foreldre om tema knyttet til elevenes trivsel, og også involvere representanter fra lokalmiljøet, for eksempel offentlig ansatte og religiøse ledere

Casestudie: Home Counties, England

På en skole i Home Counties fortalte den eneste jødiske gutten på skolen til lærerne sine at han ble mobbet av en medelev, støttet av flere andre. Gutten ble kalt en «Jesus-morder» og «palestiner-morder». Han ble fortalt at han ville bli hevnnet for forbrytelser begått av jøder, og at Holocaust aldri hadde skjedd. Mobbingen fant sted daglig, ikke bare på skolen, men også på togturen hjem. Han begynte å unngå de andre elevene og nektet etter hvert å gå på skolen.

Skolen kontaktet kommunens støttetjeneste for etniske minoritetsgrupper for støtte og veiledning. En linkmedarbeider i tjenesten organiserte et møte med skoleledelsen om hvordan man best kunne håndtere saken. Guttens foreldre ble bedt om å komme til skolen for å diskutere hva man kunne gjøre. Det ble bestemt at man også skulle invitere den lokale imamen og den jødiske familiens rabbi til å ta del i diskusjonene. Begge de religiøse lederne snakket med guttene som hadde mobbet, og foreldrene deres, om det som hadde skjedd. De bisto også med støtte og oppfølging av den utsatte gutten og familien hans.

Imamen talte på fredagsbønnen til det muslimske miljøet om behovet for fred og forsoning. Linkmedarbeideren fulgte opp dette arbeidet med å organisere et allmøte på skolen der man diskuterte konsekvensene av rasistisk mobbing. I et helse- og sosialfag fikk elevene utforske temaet nærmere, og diskutere den negative betydningen rasisme og mobbing hadde på skolemiljøet. Det var ingen flere tilfeller av rasistisk mobbing ved skolen.¹⁶

” Hvor godt forberedt er skolen på å håndtere problemer med elevene som følge av undervisningen i kontroversielle tema? Er det noen områder du spesielt ønsker å styrke? Hvilke områder og hvorfor?

Hvor skal du begynne?

Hvis du ønsker å skape en mer støttende atmosfære for lærere, kan en god start være å tilbringe litt tid i klasserommet med en lærer som ønsker hjelp til å undervise i et kontroversielt tema. Gi læreren noen konkrete strategier og forklar eller rollespill hvordan de kan brukes i klasserommet, for eksempel hvordan man kan legge til rette for diskusjon, ulike måter å stille spørsmål, etc. Når du besøker klasserommet, gjør det klart at du er der for å observere undervisningsmetodene i praksis, og ikke for noe annet formål. Siden du er i rommet gir det læreren en mulighet til å prøve ut metodene med liten risiko for at elevene ikke vil gjøre som de blir bedt om. Jo mer tid du har til å være i klasserommet, selv om du sitter bak en datamaskin bakerst i rommet, jo mer vil elevene se at både du og læreren ta læringen deres på alvor. Hvis du har knapt med tid, kan du be andre kolleger fra ledelsen om å delta.

16. www.sgsts.org.uk/SupportForVulnerablePupils/EMTAS/Shared%20Documents/Recording%20and%20reporting%20racist%20incidents.pdf

Kapittel 7

Foreldreengasjement

Det er ikke uvanlig at foreldre kan være skeptiske til hva barna deres blir undervist på skolen. Ofte er det et resultat av misforståelser. Andre ganger kan det være snakk om prinsippsspørsmål – for eksempel en forelder som er imot at barnet blir undervist i visse tema på grunn av religiøs tro eller politisk ideologi. Å bygge relasjoner med foreldre kan bidra til raskt å rydde opp i misforståelser og snakke om bekymringer før de blir alvorlige. Dette er derfor et viktig aspekt ved håndtering av kontroversielle tema.

I denne delen blir du bedt om å reflektere over betydningen av å bygge relasjoner med foreldre når man skal utvikle en strategi for å håndtere kontroversielle tema.

Hvordan bygger du relasjoner?

Den typen relasjon som best støtter håndtering av kontroversielle tema, er den som er basert på tillit. Foreldre trenger å oppleve at skolen jobber på lag med dem og til beste for barna, og at den ikke har noen «skjult agenda». De bør vite at når et kontroversielt tema oppstår, vil det bli undervist i på en sensitiv og balansert måte, hvor man respekterer en rekke synspunkter – inkludert deres egne. Det finnes en rekke måter å bygge denne typen tillit.

Bygge relasjoner med foreldre: viktige tiltak

- ▶ Bli kjent med foreldre og lytte til synspunktene deres
- ▶ Få dem til å føle seg inkludert
- ▶ Involvere dem i hverdagen på skolen
- ▶ Informere dem om skolens tilnærming til håndtering av kontroversielle tema

” I hvilken grad vil du si at foreldre ved din skole er støttende til skolens arbeid?

**Hvor viktig tror du det er å bygge tillit mellom en skole og foreldrene?
Hvordan kan dette best oppnås?**

Hvordan får du foreldre til å føle seg inkludert?

For å få foreldre til å føle seg inkludert, må du behandle dem som individer. Du må også erkjenne deres rolle som lærere for barna sine. Fremfor alt må du få dem til å føle seg velkommen på skolen, for eksempel ved å gjøre det enkelt for dem å ta kontakt eller gjøre en avtale med ansatte. Du bør prøve å formidle disse viktige budskapene i kommunikasjonen og kontaktpunkter med foreldre, for eksempel gjennom skolens logo eller motto, verdigrunnlag, nettsider, nyhetsbrev, ved skolens inngang og resepsjonsområde, foreldremøter og skolearrangementer.

” Har du gjennomført noen spesielle tiltak for at foreldre skal føle seg velkomne på skolen din? Hvilke tiltak?

Hvorfor involvere foreldre i skolehverdagen?

Jo mer direkte involvert foreldrene er i skolehverdagen, jo mer forståelse og støtte vil du sannsynligvis møte for undervisning i kontroversielle tema. Engasjement i skolehverdagen gjør det lettere for foreldre å se på nært hold hva skolen prøver å gjøre. Det bidrar til å oppklare eventuelle misforståelser og dempe eventuelle bekymringer de måtte ha.

Det finnes en rekke ulike måter å involvere foreldre i skolehverdagen. For eksempel :

- ▶ Bli rådspurt om skolens retningslinjer, for eksempel delta i en spørreundersøkelse om skolens verdigrunnlag. Hvor langt foreldre kan involveres i selve beslutningsprosessen er forskjellig fra land til land. Beslutningsmyndighet av denne typen bør alltid være nøye regulert, og deltakelse i beslutningsprosesser bør begrenses til formelle organer som FAU eller samarbeidsutvalg, og foreldre kan ikke nedlegge veto mot vedtak fattet i skolen.
- ▶ Som en læringsressurs – for eksempel ved at elevene som en del av leksen i et kontroversielt tema intervjuer familiemedlemmer om deres holdninger og erfaringer, eller gjennom en «tilrettelagt dialogkveld», der elevene tar opp spørsmål om et bestemt kontroversielt tema, og de voksnes rolle er å lytte, uttrykke forventninger og bekymringer for barna.
- ▶ Bidra til undervisningsprosessen, for eksempel når foreldre med faglig kompetanse på et bestemt felt i læreplanen kan besøke klassen og snakke om et kontroversielt tema (for eksempel leger eller advokater).

” I hvilken grad prøver du å involvere foreldrene i hverdagen ved din skole? Hvilke metoder bruker du?

Hvor viktig er det for deg å involvere foreldre i skolehverdagen? Hvorfor? Hvilken hensikt ser du at det kan ha?

Hva bør du fortelle foreldre om tilnærmingen din til å diskutere kontroversielle tema?

Siden mange kontroversielle tema har en tendens til å oppstå uventet, er det nyttig å gjøre foreldre oppmerksomme på tilnærmingen din til å diskutere disse spørsmålene i forkant av at det skjer. Dette kan bestå av et kort skriv som beskriver de grunnleggende prinsippene i tilnærmingen, og eksempler på de viktigste kontroversielle temaene det blir undervist i. Om nødvendig kan det utvides med noen korte henvisninger til hva læreplanen sier om undervisning i kontroversielle tema, fordelene med undervisning i kontroversielle tema for elevenes læring og hvordan det vil hjelpe dem i livet utenfor skolen.

Det er også nyttig å gjøre foreldre oppmerksomme på relaterte deler av skolens virksomhet og hvordan de henger sammen med undervisning i kontroversielle tema – for eksempel retningslinjer for oppførsel, mobbing, diskriminering og likestilling.

Undervisning i kontroversielle tema: retningslinjer for foreldre

Her er et eksempel på retningslinjer som søker å berolige foreldre om at lærere vil sørge for balansert undervisning i kontroversielle tema.

Lærere ved skolen vår vil:

- ▶ tilrettelegge for diskusjon og debatt, uten å fremstå som en ledende autoritet på området.

Lærere i vår skole vil ikke:

- ▶ presentere egne synspunkter som fakta
- ▶ uttrykke sine egne meninger om andres meninger
- ▶ presentere informasjon som meninger og ikke som udiskutable fakta¹⁷

17. http://ceea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/CCEA_Controversial_Issues.pdf.

” Henviser du til kontroversielle tema i noe av skolens nåværende kommunikasjon med foreldrene? Hvor viktig tror du det er å gjøre dette?

Case study: skole i et urbant område, Irland

Dette er en stor, etnisk mangfoldig skole i et byområde. I formålsparagrafen forplikter skolen seg til å feire ulike typer mangfold. Som del av en feiring av ulike seksuelle legninger arrangerte skolen en LHBT-uke, organisert av elevrådet. Det ble avholdt en rekke aktiviteter i løpet av uken, inkludert gjesteforelesere, LHBT-vennlige «selfies» og en «stå sammen mot mobbing»-aktivitet. LHBT-flagget ble reist i begynnelsen av uken av helseministeren, og arrangementet fikk oppmerksomhet i nasjonale medier.

En gruppe østeuropeiske foreldre, alle tilknyttet en bestemt kirke, uttrykte bekymringer til pastoren sin, som sammen med en rekke andre kirkeledere i samfunnet skrev et klagebrev til skolestyret og skolens beskytter. Foreldrene trakk kollektivt barna sine fra skolen for resten av uken. Skolen svarte skriftlig på brevet fra kirkelederne og forklarte begrunnelsen for uken. Brevet ble sendt til de involverte familiene, uttrykte respekt for deres avgjørelse og forklarte hensikten med uken. Selv om de fortsatt ikke ønsket å sende barna til skolen, fikk de se situasjonen fra skolens perspektiv, og foreldrene gikk ikke til ytterligere skritt. Uken var en stor suksess, og har nå fått en fast plass i skoleåret.¹⁸

Hvor skal man begynne?

Hvis du ønsker å involvere et bredere spekter av foreldre i skolehverdagen, kan en god start være å arrangere noen gratis kurs for minoritetsforeldre eller foreldre til barn som er nye på skolen. Velg et tidspunkt i løpet av uken som passer flest. Tema kan være språkkunnskaper, utdanningssystemet, likestilling, rettigheter og forpliktelser som foreldre, og skolens retningslinjer og praksis.

18. Personlig kommunikasjon med Mary Gannon

Kapittel 8

Risikostyring

---

noen skolefag er en viss grad av risikotaking nødvendig – ellers vil ingenting noensinne bli oppnådd. Risikostyring handler om å identifisere og vurdere mulige risikoer, og deretter håndtere dem. Risiko kan deles i ulike kategorier. For kontroversielle tema handler det om: innvirkning på elevene og elevenes oppførsel, foreldres reaksjoner, holdninger i nærmiljøet, inkludert frivillige organisasjoner og religiøse samfunn, samt medieoppmerksomhet. Muligheten for klager fra foreldre, negativ publisitet i pressen eller reaksjoner fra lokalsamfunnet eller religiøse ledere er alltid tilstede. Effektiv risikostyring er derfor en viktig del av håndteringen av kontroversielle tema.

I denne delen blir du bedt om å reflektere over betydningen av risikostyring når man skal utvikle en strategi for å håndtere kontroversielle tema.

Hva innebærer risikostyring?

Det er to elementer i risikostyring. Det første er risikoreduksjon, som er tiltak for å begrense sannsynligheten for at risikoen oppstår, og begrense effekten av risikoen om den skulle inntreffe. Det andre er krisehåndtering, som går ut på å forberede en beredskap for risiko om den oppstår. Vi skal se på hver av dem.

Hvordan kan du begrense risiko knyttet til undervisning i kontroversielle tema?

Mye av risikoen forbundet med undervisning i kontroversielle tema handler om forvirring eller manglende forståelse for kompetansemål på dette området. Risikoen for å provosere eller støte involverte grupper gjennom misforståelser blir sterkt redusert når det er en klar begrunnelse og forståelse for undervisning i kontroversielle tema. Det finnes en rekke ulike måter å håndtere dette, blant annet ved å:

- ▶ Sikre konsistens i undervisning og læring av kontroversielle tema, for eksempel gjennom samarbeid om undervisningen, eller retningslinjer for ansatte
- ▶ Informere foreldre om skolens begrunnelse for å undervise i kontroversielle tema, for eksempel gjennom å kommunisere retningslinjer til foreldre
- ▶ Kommunisere skolens verdigrunnlag, for eksempel i skolens uttalte verdiplattform eller visjon
- ▶ Etablere en åpenhetskultur, for eksempel ved å gi elevene muligheter for å gi tilbakemelding på undervisning og læring, at lærere kan diskutere felles utfordringer, og at foreldre kan gi uttrykk for sine bekymringer
- ▶ Sørge for tydelighet i kommunikasjonen, for eksempel i instruksjoner om lekser
- ▶ Utvikle rutiner for aktiviteter knyttet til kontroversielle tema, for eksempel besøk av gjesteforelesere som politikere, religiøse ledere eller andre samfunnsledere

” Av de ulike forebyggende tiltakene en skole kan iverksette for å redusere risiko knyttet til undervisning i kontroversielle tema, hva vil du si er viktigst? Hvorfor?

Hva slags beredskapsplan er det nyttig å ha på plass?

Å ha et tilgjengelig støtteapparat for elever og klare retningslinjer på felt som mobbing, diskriminering og barns beskyttelse er nyttige beredskapstiltak for å løse problemer knyttet til elevers trivsel og oppførsel.

For å håndtere foreldres bekymringer og klager knyttet til kontroversielle tema, er det viktig å ha et godt system for klagebehandling. Det innebærer at så langt det er mulig, bør klager håndteres raskt og uformelt, før de får mulighet til å eskalere. Det bør være klare rutiner for å sende inn og motta spørsmål og klager, og et effektivt system for å videresende dem til rette vedkommende for besvarelse.

Det er likevel alltid en risiko for at en kontrovers vil spre seg utenfor skolen. Negativ medieomtale kan forårsake alvorlig skade på skolens omdømme. Er det fare for at dette skjer, er det viktig å respondere umiddelbart. Det kan være nyttig å henvise til hvordan undervisning i kontroversielle tema inngår i skolens strategi og retningslinjer. I intervjuer eller samtaler med journalister, eventuelt i pressemeldinger, kan man gjerne vise til en vedtatt begrunnelse for undervisning i kontroversielle tema, og dokumentasjon som støtter opp om dette, for eksempel retningslinjer og rutiner for undervisningen.

Men det er også en annen type risiko man bør være forberedt på, hvor skolen eller noen på skolen utsettes for uønsket oppmerksomhet. Dette kan være en effekt av hendelser og stridstema utenfor skolen, for eksempel når politiske budskap retter seg mot en bestemt minoritetsgruppe, eller deler av lokalmiljøet blir stilt i dårlig lys på en eller annen måte. I slike situasjoner kan det være nødvendig å iverksette tiltak for å hindre at oppmerksomheten får en negativ påvirkning på relasjoner innenfor og utenfor skolen. Dette kan også inkluderes i skolens generelle retningslinjer for å håndtere kritiske hendelser.

Casestudie: Bristol, England

I byen Bristol er det en ungdomsskole med en kulturelt mangfoldig elevgruppe i alderen 11 til 16, som representerer over 40 nasjonaliteter, inkludert et betydelig antall barn med somalisk opprinnelse. Tretten menn fra det somaliske miljøet ble dømt for seksuell utnyttelse av jenter med britisk-etnisk bakgrunn, etter en politietterforskning i Bristol. Rektor ble orientert om utviklingen like før nyheten ble kjent i lokale og nasjonale medier. Hun var opptatt av å kommunisere skolens mål om å være et kulturelt mangfoldig og omsorgsfullt sted der «alle er verdsatt for hvem de er og hva de kan bli». Rektor tok initiativ til å begrense den negative effekten av den forestående mediestormen på skolen, elevene og skolekretsen. Hun var spesielt opptatt av potensielle reaksjoner mot det somaliske miljøet og de somaliske elevene på skolen.

This action included:

- ▶ skrive en pressemelding som betrygget lokalmiljøet om at skolen tok vare på elevene og jobbet med alle relevante instanser for å sikre at elevene visste hvordan de skulle beskytte seg og melde fra om eventuelle bekymringer;
- ▶ stille opp i lokale medier – TV, radio og avisintervjuer – for å understreke de positive relasjonene mellom elever med ulik bakgrunn i skolemiljøet;
- ▶ invitere foreldre og andre i skolekretsen som var bekymret, til å kontakte skolen;
- ▶ arrangere et allmøte med elevene for å advare dem om mulige reaksjoner mot somaliske elever i området, og understreke behovet for alle elever om å støtte hverandre i og utenfor skolen;
- ▶ møte og snakke med somaliske samfunnsledere om felles tiltak, og understreke skolens verdier om likestilling og mangfold;
- ▶ gjennomgå hvordan spørsmål om kulturell identitet og mangfold var ivarettatt i læreplanen.

Disse tiltakene lyktes i å dempe en eventuell krise, og etter noen dager stilnet medieoppmerksomheten. Skolen fungerte som normalt i denne perioden, og alle elevene, også de fra det somaliske miljøet, opplevde skolen som et trygt og sikkert sted.¹⁹

19. Personlig kommunikasjon

” Hvor effektive mener du de nåværende rutinene ved skolen din er for håndtering av klager? Er det noen områder du tror kan ha nytte av videre utvikling? Hvilke områder?

Hvordan håndterer du kommentarer på sosiale medier?

Det må forventes at en skole på et eller annet tidspunkt tiltrekker seg kritiske kommentarer på sosiale medier. Normalt er det behov for å svare først hvis kritikken øker eller vedvarer. Når og hvordan man gjør dette vil også avhenge av skjønn. Det er alltid en risiko for å gjøre situasjonen verre ved at innholdet når et bredere publikum. Hvis kommentarene er negative, men ikke personlig fornærmende, kan du invitere den som står bak, om å komme til skolen for å diskutere kritikken med deg, eller foreslå at de bruker skolens formelle klagesystem. Dersom kommentarene er ærekrenkende, truende eller rasistiske, kan det være mer hensiktsmessig å søke juridisk rådgivning, eller ta kontakt med politiet.

” Hvor høy mener du risikoen er for at sosiale medier har en negativ effekt på en skole? Er dette noe du er bekymret for på din skole? Hvis ja, hvorfor?

Hvor skal du begynne?

Hvis du ønsker å redusere noen av risikoene forbundet med å undervise i kontroversielle tema på din skole, kan det være en god start å gjennomføre en enkel risikovurdering. Først identifiserer hva du synes er de viktigste risikoene. Deretter vurderer du hver av dem når det gjelder potensiell effekt og sannsynlighet som «høy», «middels» og «lav». Alternativt kan du gi hver komponent en poengsum mellom 0 og 5. Når du summerer opp, vil du ha en god oversikt over risikonivåer som kan danne utgangspunkt for å styrke beredskapen i fremtiden. Du kan gjøre denne øvelsen på egen hånd, men sannsynligvis vil den ha mer nytte hvis den gjennomføres av hele ledelsen i fellesskap.

Kapittel 9

Kompetanseutvikling

Stridstema er en uunngåelig og økende del av skolehverdagen i Europa. Likevel er det få skoleledere eller lærere i europeiske land som får noen formell opplæring i håndtering av kontroversielle tema. Grunn- og videreutdanningsprogram forbereder sjelden eller aldri lærere på dette. Kompetanseutviklingsprogrammer for fremtidige skoleledere har det også sjelden som tema. Å tilby muligheter for kontinuerlig kompetanseutvikling er derfor avgjørende for en effektiv håndtering av kontroversielle tema. In this section, you are asked to reflect on the role of staff development and training in developing a strategy for handling controversial issues.

I denne delen blir du bedt om å reflektere over betydningen av kompetanseheving når man skal utvikle en strategi for å håndtere kontroversielle tema.

Hva slags kompetanseutvikling?

Kompetanseutviklingsøvelser knyttet til håndtering av kontroversielle tema kan deles i ulike kategorier etter type øvelse og hvem som drar nytte av den. Det inkluderer øvelser som fokuserer på å :

- ▶ utvikle en god forståelse for begrunnelsen for undervisning i kontroversielle tema (alle ansatte)
- ▶ få en bedre forståelse for et bestemt tema, for eksempel Holocaust (relevante faglærere)
- ▶ utvikle pedagogiske evner og kompetanse knyttet til undervisning i kontroversielle tema (alle lærere)
- ▶ utvikle lederegenskaper som kreves i strategiutforming og gjennomføring av undervisning i og håndtering av kontroversielle tema (skoleledelsen)

” Har noen av de ansatte ved skolen etter hva du kjenner til, hatt noen formell opplæring i håndtering av kontroversielle tema? Hvilken form hadde denne opplæringen, og hva ble resultatet?

Hva slags opplæringsmetoder kan du bruke

Mens eksterne kurs kan være best for å øke kompetansen hos enkeltmedarbeidere i utvalgte emner, for eksempel seksualundervisning, kan metoder som skaper dialog og erfaringsutveksling være mer effektive for å motivere ansatte og utvikle kompetanse i å håndtere kontroversielle tema for hele skolen som helhet. Her er det særlig viktig å etablere et system for kollegastøtte i undervisning og håndtering av kontroversielle tema. Når det er sagt, gjelder mange av de vanlige metodene som brukes i kompetanseutvikling også for håndtering av kontroversielle tema.

Kompetanseutvikling: noen forslag til metoder

- ▶ Skyggearbeid – observere en kollega som underviser i et bestemt tema eller kontroversielle tema generelt
- ▶ Veiledning – regelmessige møter med en erfaren kollega for å diskutere personlig utvikling knyttet til å undervise i spesielle tema, lære nye metoder, etc.
- ▶ Planlegge i par – to kolleger jobber sammen for å forberede undervisning i det samme kontroversielle temaet
- ▶ Gruppemøter – møtes en gang i uken for å diskutere effekten av undervisningsmetoder man har brukt
- ▶ Team-undervisning – jobbe sammen med en kollega og dele på å undervise i et bestemt tema
- ▶ Eksterne konferanser og kurs – om konkrete tema eller undervisning i kontroversielle tema generelt
- ▶ Faglig dialog – diskutere erfaringer med undervisning i kontroversielle tema med nærmeste leder som del av medarbeidersamtale
- ▶ Delta i eksterne nettverk, faggrupper eller prosjekter – gir muligheter for kompetanseutvikling i håndtering av kontroversielle tema
- ▶ Kollegakursing – medarbeidere som er trent i å håndtere kontroversielle tema, får ansvar for opplæring av kolleger i sin fagavdeling eller klasstrinn

” Hvilke av metodene som brukes for kompetanseutvikling i skolen din, tror du vil fungere like godt for kompetanseutvikling i håndtering av kontroversielle tema?

Hvordan velger du den mest hensiktsmessige opplæringen for dine ansatte?

Når du skal velge den mest hensiktsmessige opplæringen for dine ansatte, må flere faktorer tas i betraktning. Det inkluderer hvilken kompetanse de ansatte allerede har, inkludert skoleledelsen, hvilket praksisområde du ønsker å styrke, de ansattes personlige interesser og karriereplaner, samt relevante offentlige direktiver eller retningslinjer. Mulige prioriteringer kan også ha blitt tydelige hvis du gjennomførte en risikovurdering av dette området.

Metoder for å skaffe en oversikt over kompetansebehovene til den enkelte ansatte er:

- ▶ sjekklister for egenevaluering
- ▶ spørreskjema
- ▶ personlige forespørsler
- ▶ samtale med andre ledere
- ▶ formelle evalueringer eller medarbeidersamtaler.

Uansett hvilken metode som foretrekkes, vil fokuset være på sentrale evner og kompetanse som kreves av lærerne når de skal undervise i kontroversielle tema, og for skoleledelsen på evner og kompetanse som trengs for å håndtere dem.

Vurdere lærernes opplæringsbehov: noen forslag til evner og kompetanse

- ▶ Forstå begrunnelsen for håndtering av kontroversielle tema
- ▶ Forstå hva som gjør et tema kontroversielt
- ▶ Fremme skolens kjerneverdier
- ▶ Etablere regler for diskusjon
- ▶ Skape et positivt og trygt miljø i og utenfor klasserommet
- ▶ Velge passende undervisnings- og læringsstrategier
- ▶ Unngå partiskhet
- ▶ Være bevisst egen partiskhet og holdninger, og være i stand til å distansere seg fra dem
- ▶ Tilrettelegge for åpen diskusjon og debatt
- ▶ Fremme elevdemokrati

- ▶ Håndtere elevenes følelsesmessige reaksjoner
- ▶ Svare på provoserende kommentarer
- ▶ Kommunisere med og involvere foreldre og representanter for lokalmiljøet

Casestudie: Goethe Gymnasium, Sebnitz, Tyskland

Goethe Gymnasium er en videregående skole i en liten by i sør-østlige Tyskland. Interessen for å bruke debatt som undervisningsmetode ble større etter at en av lærerne deltok på et kurs i debatt organisert av stiftelsen Hertie Foundation. Debatt er en formell metode der to grupper argumenterer på demokratisk måte i henhold til strenge regler. Elevene utvikler større selvtillit, evner i kritisk tenkning og tar kontroversielle sosiale og politiske tema mer på alvor. Basert på den innledende interessen tilbød skolen et etterutdanningskurs i debatt til alle ansatte, inkludert lærerne i tysk, naturfag og historie. Metoden blir formelt introdusert til elevene i niende klasse (13-14 år), men noen lærere starter tidligere med mindre kompliserte tema i syvende og åttende klasse (11-13 år). I ellefte klasse (15-16 år) er debatt ofte brukt i alle fag, men særlig i naturfag og samfunnsfag.²⁰

”Hva vil du si er dine ansattes styrker og svakheter når det gjelder håndtering av kontroversielle tema?

I hvilken grad skiller opplæringsbehovet for skoleledelsen seg fra lærernes behov når det gjelder håndtering av kontroversielle tema? I hvilken grad tror du disse behovene best kan møtes gjennom opplæring?

Hvor skal du begynne?

Hvis du ønsker i å tilby muligheter for kompetanseutvikling i håndtering av kontroversielle tema, kan det være nyttig å begynne med noen av aktivitetene og øvelsene i Europarådets læringsressurs *Å leve med uenighet*.²¹

Materiellet er testet ut med gode resultater av lærere i flere europeiske land, og inneholder et grundig opplegg for læringsaktiviteter for lærere, utformet for bruk i alle europeiske land på alle nivåer og skoleformer. Det tar for seg spørsmål som hvordan lærernes personlige overbevisning påvirker undervisningen i kontroversielle tema, hvordan forholde seg til motstridende meninger og sannhetspåstander, hvordan ivareta elevenes følelser, hvordan løse opp spente situasjoner og hvordan håndtere tema på en balansert måte uten å måtte hente inn omfattende bakgrunnsinformasjon.

20. Frank and Huddleston (2009), s. 58-59.

21. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>

Vedlegg I

En sjekkliste for mulige tiltak

Følgende sjekkliste skisserer en rekke tiltak skoleledere og ledergrupper kan ønske å iverksette for å utvikle en strategi for å håndtere uenighet og undervise i kontroversielle tema i skolen. Tiltakene baserer seg på de ni kapitlene i materialet over, samt relaterte problemstillinger og spørsmål. Hvilke av disse tiltakene som bør iverksettes, og av hvem, vil avhenge av konteksten ved hver enkelt skole. Ingen skole forventes å iverksette alle. De presenteres først og fremst for å sette i gang refleksjon og bistå i planleggingsprosessen. I sjekklisten er hvert tiltak ledsaget av en rekke spørsmål. Spørsmålene er ment å stimulere tenking og diskusjon om de ulike tiltakene, i hvilken grad de er viktige og hvordan de kan gjennomføres.

1. Gjennomgå strategier og retningslinjer

Mulige tiltak

- ▶ **Gjennomgå relevant lovgivning, lovpålagte oppgaver og forpliktelser – for eksempel knyttet til elevdemokrati, integrering, seksualundervisning eller politisk påvirkning**
  - Hvordan relaterer dette til undervisning i kontroversielle tema?
  - Støtter de opp om eller kommer i konflikt med denne undervisningen?
  - Kan undervisning i kontroversielle tema bidra til gjennomføringen av disse forpliktelsene?
- ▶ **Revidere eksisterende strategier ved skolen – for eksempel knyttet til likestilling, barns beskyttelse, mobbeprogram eller orden og oppførsel**
  - Hvordan relaterer strategiene til undervisning i kontroversielle tema?
  - Støtter de opp om eller kommer i konflikt med undervisningen?
  - Kan undervisning i kontroversielle tema bidra til gjennomføringen av strategiene?

2. Gjennomgå dagens strategier og praksis

Mulige tiltak

- ▶ **Identifisere tema som i dag regnes som kontroversielle på skolen**
  - Hvilke tema identifiserer lærerne som kontroversielle?
  - I hvilke fag oppstår de?
  - Hva gjør disse temaene kontroversielle?
- ▶ **Rådspørre lærerne om erfaringer med å undervise i kontroversielle tema**
  - Hvor trygge føler lærere seg i å undervise i kontroversielle tema?
  - Hvilke bekymringer har de?
  - Hva slags opplæring eller støtte tror de at de ville trenge?
- ▶ **Revidere dagens praksis med undervisning i kontroversielle tema på tvers av fagene**
  - Hvordan undervises det i kontroversielle tema?
  - Hvilke undervisningsmetoder og strategier blir brukt?
  - Hvor mye konsistens er det mellom fagene?

- ▶ **Rådspørre elevene om deres erfaringer med kontroversielle tema på skolen**
  - Hvilke tema identifiserer elevene som kontroversielle?
  - Hvor komfortable er de med å diskutere dem?
  - Hvor effektive mener de lærernes metoder er?
  - Hva tror elevene de lærer av å diskutere kontroversielle tema?
- ▶ **Rådspørre skolekretsen om kontroversielle tema på skolen**
  - Hvilke tema identifiserer foreldre og andre berørte parter som kontroversielle?
  - Hvilke bekymringer har de knyttet til at disse blir undervist i på skolen?
  - Hvor balansert tror de at skolen håndterer dem?
  - Hva forventer eller ønsker de fra skolen i forhold til håndtering av kontroversielle tema?
- ▶ **Avklare skolens kjerneverdier**
  - Hva er skolens kjerneverdier?
  - Støtter de opp om undervisningen i kontroversielle tema, eller kommer de i konflikt med den?
  - Hvor godt er de forstått i skolemiljøet?
  - Hvordan er de begrunnet?
  - Henviser de eksplisitt til demokrati og menneskerettigheter?
- ▶ **Rådspørre lærere, elever og den øvrige skolekretsen om kvaliteten på skolens læringsmiljø**
  - Hvordan er stemningen på skolen?
  - Hvor godt kjenner og kommuniserer forskjellige grupper med hverandre?
  - Omgås de hverandre?
  - Føler folk at de kan snakke åpent om forskjellene sine?
  - Blir mangfold verdsatt eller sett på som en trussel?
- ▶ **Rådspørre elevene om opplevelsen av elevdemokrati på skolen**
  - Opplever elevene at de har noe å si for hvordan skolen drives?
  - Føler de at meningene deres blir respektert?
  - Hva slags beslutninger får de delta i?
  - Har de sitt eget beslutningsorgan?
  - Opplever de at de kan gjøre en forskjell på skolen?

3. Strategiutvikling

Mulige tiltak

- ▶ **Arbeide med ansatte for å utvikle en begrunnelse for å undervise i kontroversielle tema**
  - Hva gjør et tema kontroversielt?
  - Hvorfor undervise i kontroversielle tema?
  - Hva er lærerens rolle?
- ▶ **Arbeide med faglærere for å lage en liste over eksempler på kontroversielle tema i hvert fag**
  - Hvor er det motstridende meninger eller verdier?
  - Hvor finnes det eksempler på mangfold – religiøst, kulturelt, politisk eller på annen måte?
  - I hvilke tema er det mulig å finne en rekke perspektiver?
- ▶ **Arbeide med avdelingsledere eller trinnledere, lærere og elever for å utvikle effektive og engasjerende undervisnings- og læringsformer**
  - Hvilke ulike roller kan lærerne ta?
  - Hvilke ferdigheter er nødvendige for å sette i gang og lede effektive diskusjoner?
  - Hvordan kan lærere oppmuntre elevene til å ha empati med andres synspunkter?
  - Hvordan kan de introdusere tema på en balansert måte?
  - Hvordan kan de håndtere komplekse problemstillinger eller mangel på tilstrekkelig bakgrunnskunnskap om et tema?

- ▶ **Identifisere en metode for å føre tilsyn med undervisningen i kontroversielle tema på tvers av fag**
  - Hva er fordelene med å utnevne en person som «koordinator» eller «mentor»?
  - Hvilke ferdigheter ville en slik person trenger?
  - Hvilket ansvar burde de ha?
  - Ville det være mer effektivt å ha et team?
  - Hvis ja, hvordan skal teamet velges?
  - Hvordan vil de fordele ansvar?
- ▶ **Vurdere rutiner for risikostyring**
  - På hvilket felt er skolen trolig mest sårbar?
  - Kan foreldre kontaktes raskt dersom det er nødvendig?
  - Hvilke rutiner er på plass for å håndtere media, inkludert sosiale medier?
  - Har du en medievennlig begrunnelse for undervisning i kontroversielle tema?
  - Vet alle hva de skal gjøre for å beskytte og støtte elevene i tilfelle en ekstern hendelse eller situasjon har en innvirkning på skolemiljøet?

4. Handlingsplan

Mulige tiltak

- ▶ **Identifisere styrker i dagens undervisning i kontroversielle tema**
  - Hva slags god praksis finnes allerede?
  - Hvordan kan den utvikles?
  - Hva slags kompetanse finnes blant ansatte?
  - Hvordan kan den bli utnyttet?
- ▶ **Identifisere områder for utvikling**
  - Hvor støttende er skolen læringsmiljø?
  - Hvordan implementeres læreplanen?
  - Hvor godt er begrunnelsen for undervisning i kontroversielle tema forstått?
  - Hvor effektive er de pedagogiske metodene som brukes av ansatte?
  - Hvor konsekvent er undervisningen på tvers av fag?
  - Hvor effektivt er elevdemokratiet?
  - Er rutinen for risikostyring tilstrekkelige?
  - I hvilken grad forstår foreldrene og støtter skolens tilnærming til kontroversielle tema?
  - Er personlig veiledning og/eller oppfølging lett tilgjengelig hvis lærere eller elever trenger det?
- ▶ **Identifisere ansattes kompetansebehov**
  - Hvor godt kjenner lærerne begrunnelsen for å undervise i kontroversielle tema?
  - Hvor komfortable er de med sin rolle i klasserommet?
  - Hvor dyktige er de på å tilrettelegge for diskusjon ved hjelp av effektive spørsmål, håndtere elevenes følelser, etc.?
  - Hvor gode er de på å identifisere kontroversielle tema innenfor eget fag?
  - Hvor trygge er de på å håndtere uenighet utenfor klasserommet, for eksempel i korridorer og lekeområder?
- ▶ **Identifisere ressursbehov**
  - Hva slags opplæringsmateriell er nødvendig?
  - Er det behov for ekstern tilrettelegging eller støtte, for eksempel fra kommunale eller offentlige etater, frivillige organisasjoner, universiteter eller andre skoler?
- ▶ **Utvikle en handlingsplan**
  - Hva slags resultater ønsker du?
  - Hvilke metoder vil du bruke?
  - Hvilket tidsperspektiv har du?
  - Hvem er de viktigste personene som bør involveres, og hvilke roller skal de ha?

5. Monitorering og evaluering

Mulige tiltak

- ▶ **Identifisere suksesskriterier**
  - Hvordan vil du vite om planene for håndtering av kontroversielle tema er på rett spor?
  - Hva slags resultater ønsker du å se? For eksempel mer konsistens i undervisning og læring, økt selvtillit blant lærerne, bedre relasjoner mellom ulike grupper, bedre prestasjoner?
- ▶ **Etablere oppfølgings- og evalueringsrutiner**
  - Hvordan vil du måle fremdriften?
  - Hvilke metoder vil du bruke? For eksempel spørreskjema til elever og/eller lærere, fokusgrupper, klasseromsobservasjoner?
- ▶ **Identifisere hva slags data som vil bli hentet inn, når og av hvem**
  - Hva slags data vil kunne si om tilnærmingen har lyktes? For eksempel trivselsnivåer hos elever og/eller lærere, et mer inkluderende skolemiljø, bedre resultater på prøver og eksamen
- ▶ **Sørge for at ansatte får jevnlig tilbakemelding på fremdriften**
  - Hva slags tilbakemeldinger vil bli gitt til ansatte, og i hvilken form? For eksempel muntlige rapporter fra ledelsen på personalmøter, rapporter fra avdelingsledere?

Vedlegg II

Å håndtere uenighet: hva det innebærer for skoleledere – Bakgrunn og kontekst

---

Innledning

Formål

I et Europa med raske befolkningsbevegelser og økende mangfold har måten skolene håndterer uenighet og kontroversielle tema aldri vært viktigere.

Hva som blir sett på som kontroversielt i skolen, varierer fra land til land og endrer seg over tid. Typiske eksempler på kontroversielle tema i Europa i dag er migrasjon og flyktninger, kjønn og seksualitet – spesielt lesbiske, homofile, bifile og transrettigheter – religiøse antrekk og symboler i det offentlige liv, ekstremisme og anti-terrorstrategier, barnemishandling, økonomiske innstrammingsiltak og graden av europeisk samarbeid.

Selv om det er fristende for skoler å skygge unna slike vanskelige tema, vil dette være feil tilnærming. De pedagogiske fordelene ved å undervise i kontroversielle tema er overveldende. Det hjelper barn og unge å utdype fagkunnskapen, utvikle analytiske evner og kritisk tenkning, og generelt bli mer samfunnsorientert. I økende grad kan det også ses som et middel for å dempe konflikt og polarisering, både på skolen og samfunnet for øvrig, og som en måte å utvikle felles verdier og motvirke ekstremisme og risikoatferd.

For skoler er det ikke lenger et alternativ å late som om kontroversielle tema ikke eksisterer, av en rekke grunner. For det første er skolens læreplaner aldri verdinøytrale – de er alltid åpne for innvendinger fra grupper med motstridende verdier.

For det andre vil elever alltid stille spørsmål på eget initiativ.

For det tredje vil barn og unge se og lese om kontroversielle tema i media, inkludert sosiale medier (via mobiltelefoner, nettbrett, datamaskiner etc.). Mange av dem har direkte erfaring med disse temaene i egen hverdag.

Å ta uenighet og kontroversielle tema på alvor reiser viktige spørsmål for skoler – ikke bare om undervisningsmetoder og tilnærminger i klasserommet, men også om ledelse og styring, for eksempel i forhold til strategiutforming, pensumplanlegging, opplæring, lærerstøtte, kvalitetskontroll og foreldres bekymringer. Dette bakgrunnskapittelet fokuserer på noen av disse spørsmålene fra et skolelederperspektiv, og gir en kort teoretisk bakgrunn for dette refleksjonsmateriellet.

Grunnlag

Dette bakgrunnskapittelet er utviklet gjennom pilotprosjektet «Human Rights and Democracy in Action», organisert i fellesskap av Europarådet og EU-kommisjonen. Dette selvrefleksjonsmateriellet og læringsressursen *Å leve med uenighet* danner til sammen en omfattende kompetanseutviklingsressurs som støtter alle aspekter ved en skoles innsats på dette feltet. Materialet fremmer Europarådets kjerneverdier – demokrati, menneskerettigheter og rettsikkerhet – og utdanning som et bolverk mot destruktive samfunnskrefter som ekstremisme og radikaliserings av ungdom, fremmedfrykt og antisemittisme, vold og hatprat, manglende tillit til politikk og politikere og de negative effektene av økonomiske innstramningstiltak. Det har blitt utformet og testet av representanter fra alle landene i Europa som var involvert i dette pilotprosjektet.

Konteksten

Offentlig uro i kjølvannet av en rekke høyprofilerte tilfeller av vold og sosial uorden i en rekke europeiske land har, kombinert med nytenkning om opplæring i demokrati og menneskerettigheter, gjort håndtering av kontroversielle tema i skolen til et høyst aktuelt utdanningsspørsmål.

For det første har hendelser som opptøyene i London og hatdrapene i Norge 22.juli 2011, angrepet på Charlie Hebdo og massehenrettelsene i Paris i 2015, selvmordsbombingen i Belgia og angrepet i Nice i 2016, og effektene i Europa av flyktningkrisen i Nord-Afrika og Midtøsten, ført til en omfattende gjennomgang over hele Europa av hvilken rolle skolen spiller for ungdoms utvikling av moral og medborgerskap.

For det andre har den europeiske tilnærmingen til opplæring i demokrati og menneskerettigheter skiftet fra å støtte seg på øvelser i læreboka og teoretisk kunnskap til en vekt på aktiv og deltakende læring og engasjement med «virkelige» problemer. Det er økt enighet om at elever lærer mer om demokratisk medborgerskap, respekt for menneskerettigheter og interkulturell forståelse gjennom å «gjøre» enn gjennom faktainnsamling. I mange europeiske land har man derfor åpnet læreplanen for nye, uforutsigbare og kontroversielle metoder i opplæringen til demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter.

For det første reiser det spørsmål om undervisningsmetoder og strategier i klasserommet. Spørsmål av denne typen, og hvordan de best kan håndteres, behandles i læringsressursen *Å leve med uenighet* (Kerr og Huddleston 2015):

I denne sammenhengen reiser det også spørsmål for skoleledelse og styring – for eksempel hvordan man:

- ▶ oppmuntrer ansatte til å ta på seg og være komfortabel med å undervise i kontroversielle tema i fag på tvers av læreplanen;
- ▶ støtter lærere i klasserommet og samspill med foreldre;
- ▶ sørger for at ansatte har tilgang til den opplæringen de trenger for å håndtere vanskelige tema på en trygg og sensitiv måte;
- ▶ skaper muligheter for diskusjon av kontroversielle tema utenfor og i klasserommet, for eksempel på allmøter, i elevråd og debattgrupper;
- ▶ utvikler og opprettholder kvaliteten på undervisningen og en konsistent tilnærming for hele skolen;
- ▶ skaper et verdigrunnlag og kultur på skolen som støtter opp om undervisningen;
- ▶ håndterer bekymringer hos foreldre og andre aktører, inkludert media.

Litteraturgjennomgang

I løpet av de siste tre-fire tiårene har det vært en langsom men jevn vekst i litteratur som argumenterer for å undervise i kontroversielle tema som et sentralt element i menneskerettighetsundervisning og opplæring til demokratisk medborgerskap. Samtidig fremheves de betydelige utfordringene lærerne står overfor ved håndtering av slike tema i klasserommet.

Denne litteraturen inkluderer fagbøker (for eksempel Berg et al., 2003; Claire og Holden, 2007; Cowan og Maitles, 2012; Hess, 2009; Stradling et al, 1984), tidsskriftartikler (for eksempel Ashton og Watson, 1998; Clarke, 1992; Dearden, 1981; Kelly, 1986; Soley, 1996; Wilkins 2003) og en rekke praktiske støttemateriell og nettressurser for lærere (for eksempel Huddleston og Kerr, 2006; CitizED, 2004; Citizenship Foundation, 2004; Clarke, 2001; Crombie og Rowe, 2009, City of Dublin Vocational Education Committee, 2012, Fiehn 2005, Oxfam, 2006; Richardson, 2011).

Definisjon av «kontroversielle tema»

Begrepet «kontroversielle tema» kan defineres på ulike måter, men innholdet er stort sett ganske likt. De er snarere variasjoner over samme tema enn radikalt forskjellige begrepsoppfatninger.

De kan defineres som forhold som «vekker sterke følelser og skaper splid i lokalmiljøer og samfunn».

Kontroversielle tema beskrives ofte som konflikter eller problemer som er aktuelle, vekker sterke følelser og bidrar til motstridende forklaringer og løsninger avhengig av ulike overbevisninger, verdier og/eller konkurrerende interesser. De har derfor en tendens til å skape splid i samfunnet. Slike tema er ofte svært kompliserte og umulig å avklare bare ved å legge frem fakta.

Det at temaene har potensial til å vekke sterke følelser, både i og utenfor klasserommet, er ofte ansett som det største hinderet mot å ta dem opp i undervisningen. For mange oppfattes kontroversielle tema som «politisk ladde». De kan vekke mistenksomhet, sinne eller uro blant elever, foreldre, skolepersonale, religiøse ledere og ledere i lokalsamfunnet, offentlige myndigheter, og blant lærere og skolepersonell selv.²²

Det kan være nyttig å skille mellom to typer kontroversielle tema. Den ene typen er langvarige tema, for eksempel de religiøse skillelinjene og spenningene som finnes blant ulike grupper i flere europeiske land. Den andre typen er høyaktuelle tema, som den økende bekymringen for religiøs ekstremisme, vold, indoktrinering og radikaliserings av ungdom, nettmobbing og identitetstyveri på internett.

Begge typene skaper utfordringer for lærerne, men på ulike måter. For de langvarige temaene er utfordringen for lærere å angripe dem på nye måter og samtidig unngå å støte bort grupper eller enkeltpersoner. For de høyaktuelle temaene er utfordringen ofte hvordan man skal reagere på spontane diskusjoner blant elevene, skaffe seg pålitelig informasjon og selv ta stilling til temaet.

Holdninger forandrer seg og omstendighetene varierer. Det som en gang var kontroversielt, kan senere virke relativt harmløst, og det som er kontroversielt ett sted, trenger ikke være det andre steder. Ideen om statsfinansierte helsetjenester er for eksempel kontroversiell i USA, men kan knapt sies å være det i mange europeiske land.²³ I noen europeiske land tar lærerne opp spørsmål om seksuell legning og trosoppfatning mer åpent enn i andre. Og det som anses som kontroversielt på én skole, eller til og med i en klasse, kan være helt uproblematisk i en annen.²⁴

Stradling (1984) trekker også et nyttig skille mellom tema som er kontroversielle på overflaten og de som er iboende kontroversielle i seg selv. Førstnevnte kan som oftest løses ved at man legger frem fakta. Sistnevnte gir uttrykk for meningsforskjeller basert på grunnleggende overbevisninger eller verdier, og er mye vanskeligere å løse.²⁵

De pedagogiske fordelene ved å undervise i kontroversielle tema

Stradling (1984) deler pedagogiske begrunnelser for undervisning i kontroversielle tema inn i to typer: «saksrelaterte» og «prosessrelaterte».

22. Stradling (1984)

23. Hess (2009)

24. Stradling (1984)

25. Stradling (1984), s. 2.

a. Saksrelaterte begrunnelser

Her er temaene sett på som viktige i seg selv, enten fordi de berører de «store sosiale, politiske, økonomiske eller moralske problemstillingene i vår tid», eller de er «direkte relevante for elevenes liv».²⁶ Den britiske Crick-rapporten (1998) mener at dette er en av de viktigste grunnene:

«Kontroversielle tema er viktige i seg selv. Lar man være å informere om og diskutere dem, etterlater man et stort hull i unge menneskers utdanning, og unnlater å forberede dem på voksenlivet.»²⁷

Et annet argument for å ta opp kontroversielle tema er at læringen ikke bare er verdifull i seg selv, men også bidrar til å balansere medias ensidige og forvirrende dekning. Scarratt & Davison (2012) skriver:

«Massemedienes utvikling har ført til at barn i stadig større grad eksponeres for sensitive tema, som vi må avmystifisere og diskutere.»²⁸

En nyere versjon av dette argumentet er at undervisning i kontroversielle tema gir skolene en mulighet til å presentere motnarrativer til ekstreme ideologier (National Union of Teachers, 2015). Dette sies å være mest effektivt når elevene oppfordres til å konstruere sine egne motnarrativer (Jamieson 2015).

b. Prosessbaserte begrunnelser

Prosessrelaterte begrunnelser tar utgangspunkt i at innholdet i temaet er mindre viktig enn det diskusjonen kan bidra til i form av lærdom, holdninger og atferd. Ulike prosessbaserte grunner:

- ▶ Subjekt-relaterte grunner, for eksempel forståelsen av at konflikt ikke er farlig, men en del av livet i et demokrati, evnen til å diskutere kontroversielle tema på en sivilisert og produktiv måte, strategier for å delta i slike diskusjoner, forståelsen av at alles meninger er viktige i et demokrati.²⁹
- ▶ Tverrfaglige grunner, for eksempel språk- og kommunikasjonsferdigheter, selvtillit og samarbeidsevner³⁰, evnen til å føre en avansert dialog og evnen til avansert tenkning³¹, informasjonsbehandling, argumentasjon, utforskning, kreativ tenkning og vurderingsevner.³²
- ▶ Demokratistyrkende grunner, for eksempel økt politisk interesse³³, respekt for demokratiske verdier, økt politisk engasjement³⁴, økt kunnskap om medborgerskap, økt interesse for å diskutere samfunnsproblemer utenfor skolen samt økt sannsynlighet for å stemme og engasjere seg i frivillig arbeid som voksne.³⁵

Felles verdier og resiliens mot ekstremisme

De senere årene har det vært en økende interesse for hvordan det å diskutere aktuelle tema kan hjelpe barn og ungdom til å utvikle felles verdier og resiliens mot ekstremisme. Flere ulike men beslektede aspekter av dette belyses i litteraturen.

a. Demokratisk dialog

Å diskutere aktuelle tema anses som en god måte for unge til å lære å engasjere seg i demokratisk dialog. Dialog med mennesker som har andre verdier og leveste er en viktig del av den demokratiske prosessen og grunnleggende for å utvikle felles samfunnsverdier. Utviklingen av elevers diskusjonsevner, særlig i forhold til «sensitive, kontroversielle tema» er identifisert som en viktig lærerkompetanse i Europarådets manual for opplæring til demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter.

26. Stradling (1984), s. 3.

27. Crick report (1998), 10.4.

28. Scarratt og Davison (2012), s. 38.

29. Hess (2009), s.162.

30. Claire og Holden (2007).

31. Wegerif (2003).

32. Lambert og Balderstone (2010), s. 142.

33. Soley (1996).

34. Hess (2009), s. 31.

35. Civic Mission of Schools rapport sitert i Hess (2009) s.28

b. Sosial samhörighet

Det understrekes at kontroversielle tema i undervisningen kan fremme sosial samhörighet og motvirke polariserende krefter i samfunnet (Brown et al 2012; Brutto og Davies, 2015). Utdanning ses som et «kraftig våpen mot en ekstremisme som forsøker å fremheve splittelse og forskjeller mellom individer og samfunn, og utnytter frykt basert på uvitenhet eller fordommer». ³⁶ Offisielle retningslinjer for skoler i England fremhever eksempelvis hvordan kontroversielle tema i undervisningen «utfordrer ekstremistiske fremstillinger», «fremmer menneskerettigheter» og «bygger sterke, trygge og velintegrerte samfunn». ³⁷ Skoler oppfordres til å gi elevene muligheter til å «forstå, møte og bli kjent med folk fra ulike trosretninger, kulturer og sosiale bakgrunner på en måte som fremmer felles verdier og verdsetter mangfold innenfor samfunn». ³⁸ Faktorer som anses å fremme sosial samhörighet, inkluderer pedagogiske metoder og et demokratisk skolemiljø (Shuayb, 2012).

c. Trygt miljø

Forskning på effekten av ulike tilnærminger til å utvikle resistens mot ekstremisme tyder på at det å skape et trygt miljø hvor man kan diskutere kontroversielle tema er:

et vesentlig element ved enhver undervisningsmetode eller tiltak som har som mål å utvikle motstandskraft mot ekstremisme. ³⁹

Et trygt miljø er mer enn bare et område der elevene ikke utsettes for skade. Det er:

et miljø der praktikere og deltakere kan ha berikende og meningsfulle diskusjoner om kontroversielle tema, og der ungdom føler seg trygge når de diskutere disse sakene. ⁴⁰

Et trygt miljø betyr i denne sammenhengen at ungdom føler at de kan uttrykke synspunktene sine uavhengig av hva de mener eller hvordan folk kan reagere, at de kan stille spørsmål uten å være redd for å oppfattes som «dum» eller at de tar «feil», og at de kan si fra når de oppfatter andres meninger eller spørsmål som støtende eller uakseptable.

d. Klasserommet som et «demokratisk forum»

En tilknyttet idé er tanken om klasserommet som et «demokratisk forum». Det hevdes at når man oppmuntrer til diskusjon i klasserommet, bør skoleelever behandles som reelle, ikke bare fremtidige medborgere. Klasserommet bør ses ikke bare som en modell for, men som et reelt demokratisk forum. Diskusjoner om medborgerskap er ikke «bare prat», men også en form for virkelig og aktivt medborgerskap. ⁴¹

e. Et støttende verdigrunnlag og skolekultur

Det har lenge vært kjent at elevene ikke bare lærer fra det de blir undervist eksplisitt i klasserommet, men også implisitt av det de opplever i skolehverdagen. Opplæring til medborgerskap vil derfor være mest effektiv når det skjer på skoler som etterlever demokratiske og menneskerettslige verdier og integrerer dem i skolehverdagen. På samme måte vil elevdiskusjoner om aktuelle tema være mest effektive på skoler som etterlever verdiene om demokratisk dialog og kollektiv problemløsning i daglige beslutningsprosesser. Det vitner om skoleverdier som «setter høye standarder for rettferdighet og respekt for menneskerettighetene, der alle aktører verdsettes like høyt og oppfordres til å ta en aktiv del i skolens hverdagsliv». ⁴²

36. Greater Manchester Police (2010) , s.5

37. Kvalifikasjoner og Curriculum Development Agency (2010), s.9

38. Kvalifikasjoner og Curriculum Development Agency (2010), s.10

39. Bonnell et al. (Nd) s. 49

40. Bonnell et al. (Nd), s. 48

41. Huddleston og Rowe (2015), s. 96

42. Huddleston og Kerr (2006), s.82

Manglende støtte for skoleledere

Det er åpenbart at konsekvensene av å ta opp kontroversielle tema i skolen er mange og omfattende, og har viktige implikasjoner for skoleledere. Med svært få unntak (for eksempel Pierpoint (2014), Council for the Curriculum, Examinations and Assessment (nd)) har disse overordnede spørsmålene blitt fullstendig oversatt av eksperter og forskere. Hovedtyngden av litteraturen tar bare for seg klasseromspedagogikk, og ignorerer nesten helt skoleledelsens rolle.

Det er en mangel på oppdatert praktisk opplæringsmateriell og læringsressurser om håndtering av uenighet og kontroversielle tema tilgjengelig for skoleledere. Det lille som finnes er raskt i ferd med å bli utdatert.

Behovet for å fylle dette gapet støttes ytterligere av resultatene av pilotprosjektet for lærere, *Å leve med uenighet*. Pilotprosjektet fremhevet den viktige rollen skoleledere har i å skape en generell stemning for å ta opp kontroversielle tema i skolen, samt behovet for oppdatert opplæring og støtte (Kerr og Huddleston, 2015).

Det er denne rollen, og særlig behovet for en helhetlig skoletilnærming vi nå skal se på.

En helhetlig strategi

Et helhetlig strategi for håndtering av kontroversielle tema innebærer mer enn en engangsaktivitet eller et sett med opplæringstiltak – selv om det kan innebære begge disse. Det innebærer å arbeide med elever, foreldre, ansatte og hele skolekretsen for å bygge et solid grunnlag for å utvikle og forbedre dette området på en systematisk måte.

Hvorfor er en slik strategi er nødvendig?

▶ Visjon

Hvis de skal ta det på alvor, må lærere overbevises om de pedagogiske fordelene ved å undervise i kontroversielle tema.

▶ Opplæring

For å ta opp kontroversielle tema på en trygg og sensitiv måte, trenger lærere sterke ferdigheter i tilrettelegging av en type som vanligvis ikke gis i lærerutdanningen eller videreutdanningsprogram.

▶ Støtte

Med potensialet som ligger i at enkelte tema kan vekke sterke reaksjoner, må lærere vite at de har autoritet og støtte fra skolen i arbeidet, og at de kan stole på at skolen hjelper dem med å løse problemer knyttet til oppførsel eller foreldres bekymringer, som de ikke klarer å håndtere selv.

▶ Personlige og faglige bekymringer

For å føle seg komfortabel med å undervise i kontroversielle tema, trenger lærerne tid til å diskutere personlige og faglige bekymringer med kolleger, både om bestemte tema og hvordan de kan håndteres.

▶ Utvikle en felles praksis

For å utvikle en felles praksis i undervisningen i kontroversielle tema, trenger ansatte muligheter for å samarbeide og diskutere undervisningsmetoder og tilnærminger i fellesskap.

▶ Oppfølging og evaluering

For at ansatte skal kunne forbedre seg og gjøre fremskritt i undervisningen i kontroversielle tema, må man ha noen avtalte måter å måle resultater og vurdere undervisningens effektivitet.

▶ Barns beskyttelse, trygghet og trivsel

Elever som mest sannsynlig vil ha vanskeligheter med eller bli negativt påvirket av diskusjoner om kontroversielle tema, er sårbare barn og elever fra minoritetsgrupper. De kan trenge spesiell omsorg og oppfølging.

▶ Skoleverdier og kultur

Skolens verdigrunnlag og kultur spiller en viktig rolle i utviklingen av elevers holdninger og verdier, og skolen må sikre at respekt for elevdemokrati og dialog er reflektert i skolens verdier og kultur.

▶ Konsultere berørte parter

Hvis skolen skal rådspørre bredt om strategien for håndtering av kontroversielle tema, må skolen være i stand til å organisere og koordinere deltakelse fra en rekke berørte parter.

► Ekstern kommunikasjon

For å forhindre at det oppstår ubegrunnet uro eller bekymring om skolens håndtering av kontroversielle tema blant foreldre og andre i skolekretsen, må skolen være i stand til å reagere raskt på feilinformasjon eller ubegrunnede rykter som spres i nærmiljøet eller i sosiale eller andre medier.

Strategisk rolle for ledelse og styring

En helhetlig strategi bør ha følgende tilnærming til ledelse og styrings.

- **Aktiv** – utvikle en felles visjon om hvordan uenighet og kontroversielle tema kan håndteres på tvers av skolen, omforme denne visjonen til strategi, kommunisere strategien til ansatte og berørte parter, gi opplæring, lede gjennomføringen av strategien, føre tilsyn med kvaliteten på gjennomføringen, evaluere strategien og sette mål for fremtiden.
- **Lydhør** – reagere raskt og empatisk på lærernes personlige og faglige bekymringer, lærernes og elevenes behov for støtte, bekymringer eller klager fra foreldre og andre, eller fra media.
- **Proaktiv** – leter etter nye muligheter i læreplanen, mer støttende skoleverdier og kultur, bedre strategier for risikovurdering, bedre oppfølging av sårbare elever og minoritetsgrupper, og bedre relasjoner med media.

Forholdet til andre skolestrategier

Håndtering av uenighet og kontroversielle tema er et spesielt område innen ledelse, men bør ikke ses som helt atskilt fra andre deler av skolens ansvarsfelt, heller som relatert til dem. Det er en betydelig overlapping mellom strategier for kontroversielle tema og andre skolestrategier, for eksempel knyttet til likestilling, mobbing, trivsel og trygghet, integrering og radikaliserings. Strategier for kontroversielle tema bør derfor integreres i skolens samlede planarbeid og håndteres som en del av skolens rutiner for evaluering og utviklingsarbeid.

Konklusjoner

- Litteraturen er klar på at de pedagogiske fordelene ved å undervise i kontroversielle tema er betydelige og omfattende, og at inkludering av kontroversielle tema er viktig for effektiv opplæring i demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter i og utenfor Europa.
- Særlig viktig er undervisning i kontroversielle tema for å utvikle felles verdier og motstandskraft mot ekstremisme. Skoler må sørge for å skape «trygge steder» der elever fra ulike bakgrunner og levemåter kan diskutere meningene sine åpent uten å være redd.
- Det er også klart at å ta opp aktuelle problemstillinger i klasserommet ikke bare er et spørsmål om pedagogikk, men også om skolens rolle ledelse og styring – for eksempel hvordan man kan gjøre ansatte trygge på å undervise i kontroversielle tema, hvordan man kan støtte ansatte både i klasserommet og i kommunikasjon med foreldre, hvordan tilby opplæring, hvordan sørge for en konsekvent tilnærming for hele skolen, og hvordan man håndterer bekymringer fra foreldre og andre berørte parter.
- Skolelederens rolle er avgjørende – ikke bare i overordnet strategiutforming og gjennomføring, men også i å skape en generell stemning for å ta opp kontroversielle tema. Skoleledere bør opptre som forkjempere for demokratisk dialog og respekt for forskjeller, og være forberedt på å etterleve disse i sin egen skoleledelse.
- Kontroversielle tema er av natur oppmerksomhetskskapende, og kan ha ringvirkninger i hele skolekretsen. Det kan derfor være behov for at strategiutvikling baserer seg på samarbeid, der ansatte, elever, foreldre og andre berørte parter alle spiller en rolle. Samarbeid kan også være nyttig når praksis skal utvikles, ved at lærere kommer sammen for å diskutere problemstillinger og ideer, og bli enige om tilnærminger og metoder.
- Å organisere og koordinere skolens beslutninger knyttet til kontroversielle tema basert på samarbeid, innebærer en helhetlig skoletilnærming til ledelse – som samler elever, ansatte, foreldre og hele skolekretsen, og i prinsippet berører alle sider ved skolens arbeid.
- En helhetlig tilnærming krever en form for ledelse som i like stor grad er aktiv (fremmer god praksis for hele skolen), lydhør (reagerer på nye utviklinger og spontane hendelser) og proaktiv (bygger opp under faktorer som støtter god praksis og reduserer potensiell risiko).
- Et viktig ansvar for skoleledelsen er å bygge opp ansattes selvtillit til å håndtere kontroversielle tema på

en trygg og sensitiv måte. Å tilby kompetanseutvikling av høy kvalitet og muligheter for egenutvikling innenfor skolen er sentralt for at skolen kan forbedre seg på dette området.

- ▶ Et annet viktig lederansvar er å tilby lærerne støtte og oppfølging, inkludert praktisk hjelp med problemer som oppstår i og utenfor klasserommet, eller i kommunikasjon med foreldre.
- ▶ Klasseromsundervisningen bør ikke ses isolert. Det som skjer i klasserommet, har en effekt, positiv eller negativ, på skolen som helhet. På samme måte har skolens verdier og kulturen en effekt på hva som skjer i klasserommet. Å utvikle støttende skoleverdier og kultur bør derfor ses som en viktig del av skolens strategier og praksis.
- ▶ Kontroversielle tema varierer fra sted til sted og over tid. Det er derfor viktig at strategier og praksis for håndtering av kontroversielle tema er fleksible og gir muligheter for å tilpasse undervisningsmetoder og tilnærminger til lokale forhold. Det bør særlig vies omsorg og oppfølging til elever med særskilte behov, sårbare barn og minoritetsbarn.
- ▶ En helhetlig, samarbeidsbasert tilnærming til kontroversielle tema har viktige implikasjoner for skoleplanlegging og ressursfordeling – inkludert strategiutvikling og gjennomføring, utvikling og oppfølging av ansatte, undervisningsmateriell og eksternt kommunikasjon.
- ▶ Strategier og praksis for kontroversielle tema bør ikke ses som atskilt fra, men som integrert i og viktig for andre ansvarsfelt som likestilling, mangfold og konfliktløsning. Strategiutforming og evaluering bør integreres i skolens årlige rutiner for evaluering og utviklingsarbeid.
- ▶ Med få unntak har skoleledelsens rolle nesten blitt fullstendig oversett av kommentatorer og forskere. Det er for lite oppdatert praktisk opplæring og støtte tilgjengelig for skoleledere om planlegging og ledelse av undervisning i kontroversielle tema. Det lille som finnes er raskt i ferd med å bli utdatert, og det er stort behov for nytt opplærings- og/eller støttemateriell på dette området.

Anbefalinger

På bakgrunn av konklusjonene over anbefales følgende.

- ▶ Håndtering av kontroversielle tema som en helhetlig nærmring bør vurderes som et prioritert område for kompetanseutvikling av skoleledere.
- ▶ Nye ledelsesverktøy og materiell bør utarbeides for å bistå skoleledere i å utvikle en strategisk tilnærming til undervisning i kontroversielle tema som er hensiktsmessig for deres skole.
- ▶ Disse verktøyene og materialene bør ha som et hovedformål å utvikle felles verdier og motstandskraft mot ekstremisme i skolene og det bredere skolemiljøet.
- ▶ De bør ta utgangspunkt i begrepet «trygge steder», og etablere jevnlig muligheter i skolen for at elevene kan diskutere meningene sine om aktuelle stridstema åpent og uten å være redd.
- ▶ De bør oppmuntre til lederstiler som fremmer samarbeid om skolestrategier, og involverer ansatte, elever, foreldre og det bredere skolemiljøet.
- ▶ De bør kunne integreres i skolens eksisterende rutiner for evaluering og utviklingsarbeid.

Referanser og ressurser

- Ashton E. and Watson B. (1998), "Values education: a fresh look at procedural neutrality", *Educational Studies*, 24(2), s.183-93.
- Berg W., Graeffe L. and Holden C. (2003), *Teaching controversial issues: a European perspective*, London Metropolitan University, London.
- Brett P., Mompoin-Gaillard P. and Salema M-H. (2009), *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*, Council of Europe, Strasbourg.
- Brown et al. (2012), *Democratic citizenship in schools: teaching controversial issues, traditions and accountability*, Dunedin Academic Press, Edinburgh.
- City of Dublin Vocational Education Committee (CDVEC) (2012), *Tackling controversial issues in the citizenship classroom: a resource for citizenship education*, CDVEC Curriculum Development Unit/Professional Development Service for Teachers, Dublin.
- CitizED (2004), *Teaching controversial issues: briefing paper for trainee teachers of citizenship education teachers*, CitizED, London.
- Claire H. and Holden C. (eds) (2007), *The challenge of teaching controversial issues*, Trentham Books Ltd, Stoke-on-Trent.
- Clarke P. (1992), "Teaching controversial issues", *Green Teacher* 31, Green Teacher, Niagara Falls, New York.
- Cowan P. and Maitles H. (2012), *Teaching controversial issues in the classroom: key issues and debates*, Continuum, London.
- Crick report (1998), *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, Qualifications and Curriculum Authority, London.
- Dearden R. F. (1981), "Controversial issues in the curriculum", *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), s. 37-44.
- Fiehn J. (2005), *Agree to disagree: citizenship and controversial issues*, Learning and Skills Development Agency, London.
- Frank S. and Huddleston T. (2009), *Schools for society: learning democracy in Europe. A handbook of ideas for action*, Alliance Publishing Trust/ Network of European Foundations, London.
- Gross Z. and Davies L. (2015), *The contested role of education in conflict and fragility*, Sense Publishers, Rotterdam.
- Hess D. E. (2009), *Controversy in the classroom: the democratic power of discussion*, Routledge, London.
- Huddleston T. and Kerr D. (2006), *Making sense of citizenship: a continuing professional development handbook*, John Murray, London.
- Huddleston T. (ed.) (2014), *Democracy in the making: good practices from five years of regional summer academies "Democracy at School and Human Rights in Action"*, Council of Europe/ European Wergeland Centre, Strasbourg.
- Huddleston T. and Rowe D. (2015), "Discussion in citizenship", in Gearon L. (ed.), *Learning to teach citizenship in the secondary school: a companion to school experience*, s. 94-103, Taylor and Francis, Abingdon.
- Kelly T. (1986), "Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher's role", *Theory and Research in Social Education*, 14(2), s. 113-118.
- Kerr D. and Huddleston T. (eds) (2015), *Living with controversy: teaching controversial issues through education for democratic citizenship and human rights (EDC/HRE)*, Council of Europe, Strasbourg.
- Lambert D. and Balderstone D. (2010), *Learning to teach geography in the secondary school: a companion to school experience*, Routledge, London.
- Oxfam (2006), *Teaching Controversial Issues*, Oxfam, Oxford.
- Philpott S. et al. (2013), "Controversial issues: to teach or not to teach? That is the question", *Georgia Social Studies Journal*, Spring 2011, 1, (1), s. 32-44.
- Scarratt E. and Davison J. (ed.) (2012), *The media teacher's handbook*, Routledge, Abingdon.

- Shuayb M. (2012), *Rethinking education for cohesion: international case studies*, Palgrave Macmillan, London.
- Soley M. (1996), "If it's controversial, why teach it?", *Social Education*, January, s. 9-14.
- Stradling R., Noctor M. and Baines B. (1984), *Teaching controversial issues*, Edward Arnold, London.
- Wegerif R. (2003), "Reason and creativity in classroom dialogues", *Language and Education*, 19 (3), s. 223-237.
- Wilkins A. (2003), "Controversy in citizenship is inevitable", *Citizenship News*, Learning and Skills Development Agency, London.

Nettressurser

- Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014), CPD Module 9, Teaching about controversial issues: www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues; CPD Module B, Controversial issues in citizenship (Primary): www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issues-citizenship-primary. Accessed 29 July 2016.
- Bonnell J. et al. (nd), "Teaching approaches that help build resilience to extremism among young people", Office for Public Management/National Foundation for Educational Research: www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182675/DFE-RR119.pdf. Accessed 15 July 2016.
- Council for the Curriculum, "Examinations and Assessment" (nd), Teaching controversial issues at key stage 3: www.nicurriculum.org.uk. Accessed 21 July 2016.
- Citizenship Foundation (2004), "Teaching about controversial issues": www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf. Accessed 17 July 2016.
- Clarke P. (2001), "Teaching controversial issues: a four-step classroom strategy for clear thinking on controversial issues": www.bced.gove.bc.ca.abed. Accessed 18 July 2016.
- Crombie B. and Rowe D. (2009), "Dealing with the British National Party and other radical groups: guidance for schools": www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/1338.pdf. Accessed 13 July 2016.
- Department for Education (2015), "The Prevent duty – Departmental advice for schools and childcare providers": www.gov.uk/government/publications/protecting-children-from-radicalisation-the-prevent-duty, Department for Education, London. Accessed 29 July 2016.
- Greater Manchester Police (GMP) (2010), "Teaching controversial issues to support the DfCSF toolkit on Prevent" (teacher training manual): <http://manchesterschoolsalliance.co.uk/assets/Teaching-Controversial-Issues-teacher-training-manual-.pdf>. Accessed 22 July 2016.
- National Union of Teachers (NUT) (2015), "Education and extremism: advice for members in England and Wales": www.teachers.org.uk/files/prevent-strategy.doc. Accessed 5 July 2016.
- Jamieson A. (2015), "The Prevent duty: addressing extremism in the classroom": www.sec-ed.co.uk/best-practice/the-prevent-duty-addressing-extremism-in-the-classroom/. Accessed 24 July 2016.
- Pierpoint S. (2014), "How can schools prepare for discussions of controversial issues? (Part II)" : <http://learnerlog.org/socialstudies/how-can-schools-prepare-for-discussions-of-controversial-issues-part-ii/>. Accessed 25 July 2016.
- Personal, Social, Health and Economic Education Association (2013), "Teaching 'sensitive' issues": www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173. Accessed 30 July 2016.
- Qualifications and Curriculum Development Agency (QCDA) (2010), "Community cohesion in action: a curriculum planning guide for schools": www.globalfootprints.org/files/zones/teach/Key_GL_Documents/QCDAcommunitycohesion.pdf. Accessed 18 July 2016.
- Richardson R. (2011), "Five principles on teaching about controversial issues": www.insted.co.uk/guide.html. Accessed 4 July 2016.

Sales agents for publications of the Council of Europe Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

BOSNIA AND HERZEGOVINA/ BOSNIE-HERZÉGOVINE

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000 SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DENMARK/DANEMARK

GAD
Vimmelskaftej 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE

Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
<http://book.coe.int>

Librairie Kléber

1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
<http://www.librairie-kléber.com>

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: + 30 210 32 55 321
Fax: + 30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: + 36 1 329 2170
Fax: + 36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: + 39 0556 483215
Fax: + 39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL

Marka Lda
Rua dos Correiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: <http://book.coe.int>

Publikasjonen har som mål å bidra til å styrke håndteringen av kontroversielle temaer på hele skolen. Dette vil være til nytte for unge mennesker, og også bidra til en mer effektiv opplæring til demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter (EDC/HRE), og til beskyttelse og styrking av våre demokratiske samfunn.

NOR

Europarådet er den ledende menneskerettighetsorganisasjonen på det europeiske kontinentet. Rådet omfatter 47 medlemsland, hvorav 28 er medlemmer av Den europeiske union. Alle Europarådets medlemsland har signert Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, som har som formål å beskytte menneskerettigheter, demokrati og rettsikkerhet. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen overvåker medlemslandenes iverksettelse av konvensjonen.

www.coe.int

EU er et unikt økonomisk og politisk partnerskap mellom 28 demokratisk land. Målene er fred, velstand og frihet for dets 500 millioner borgere – i en mer rettferdig og tryggere verden. For at dette skal skje, har EU-landene opprettet organer som skal styre EU og vedta deres lovgivning. De viktigste er Europaparlamentet (som representerer Europas folk), Rådet for den europeiske union (som representerer nasjonale regjeringer) og Europakommisjonen (som representerer EUs felles interesser).

<http://europa.eu>

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE